



Guido Romanelli

Küldetésem Magyarországon a Tanácsköztársaság és a román megszállás idején



LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Vákát

Guido Romanelli

Küldetésem Magyarországon
a Tanácsköztársaság és a román
megszállás idején

1919. május-november



LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ
Budapest, 2022

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Guido Romanelli: Nell'Ungheria di Béla Kun e durante l'occupazione militare romana. La mia missione.
Maggio – novembre 1919. Udine, Doretti, 1964.

Fordította:
Róth Márton (17–187. oldal), Pálmai Nóra (189–247. oldal) és Mátyás Dénes (249–452. oldal)

A magyar kiadás előszavát és a jegyzeteket írta:
Csorba László

A fordítást az eredetivel egybevetette és lektorálta:
Mátyus Norbert

Képgaléria:
A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményéből származó korabeli felvételek a szerzőről.

Borítókép:
Guido Romanelli alezredes az I. világháború idején. (Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum)

Kiadja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Inzsöl Kata
Olvasószerkesztő: Bujdosó Hajnalka
Korrektor: Kutas Éva és Tomka Eszter
Tördelőszerkesztő: Fehér Angéla
Képszerkesztő: Tihanyi József és Benkő Krisztina

Nyomdai kivitelezés: Gelbert ECO Print Kft.
Felelős vezető: Gellér Róbert

ISBN 978-963-9950-02-3 (nyomtatott)
ISBN 978-963-9950-03-0 (elektronikus PDF) | ISBN 978-963-9950-04-7 (ePub)

© Guido Romanelli örökösei, 2022
Magyar fordítás © Mátyás Dénes, Pálmai Nóra és Róth Márton, 2022
Magyar kiadás © A kiadó, 2022 © Csorba László, 2022

Minden jog védve.

Tartalom

<i>Előszó a magyar kiadáshoz – Egy „mélysegesen őszinte ember” krónikája</i>	7
Bevezetés	17
A városból, ahová visszatért a béke, a másik városba, ahol a háború még tart – Cataniából Bécsbe	21
Az olasz fegyverszüneti bizottság	27
Bécsből Budapestre	35
A budapesti olasz delegáció	43
Vezetői tevékenységem kezdete a misszióban	51
Képviselő-tevékenység és nagyvilági élet	59
Kockázatos lépések	69
A szokásos ügymenet feladatai	79
A misszió megítélése	93
Az első konfliktus	97
A magyar bolsevizmus kevésbé borús napjai	105
Az ellenforradalom	135
Diplomáciai jegyzékváltás	143
A bánatosak vigasztalója	161
Küzdelem a szélsőséges bolsevizmussal	175
Raporton Bécsben	189
Ultima ratio	197
A Tanácsköztársaság bukása	217
A román megszállás kezdete	249
Habsburg-restaurációs kísérlet	273
A Szövetséges Katonai Misszió	289
Meddő politikai értekezések	311
Az igazság a románokkal való kapcsolataimról	333
Olaszország berendezkedik Budapesten	351
Kezdek terhessé válni Olaszország és Magyarország számára	373
Felszólítás az Olaszországba való visszatérésre	389

A misszió vége	409
Párizsban és Londonban	425
Epilógus	443
Post scriptum	451
<i>Névmutató</i>	453
<i>Képgaléria</i>	459

Előszó a magyar kiadáshoz – Egy „mélységesen őszinte ember” krónikája



Amikor először jártam Rómában, a világsodák mellett sort kerítettem arra is, hogy elmenjek a Via Venetóra, és megálljak a Hotel Imperiale okkerbarna homlokzata előtt. Az első emelet ablakai közül kivirít a kőtábla, amely megemlíti, hogy 1911-ben itt lakott az örök városba látogató Ady Endre. Barátja, Elek Artúr, a finomtollú műkritikus írja a *Nyugat* hasábjain 1919-ben megjelent, *Ady Rómában* című írásában: „a legfehérebb ember” – ahogy tiszta lényére utalva a költőt elnevezte – „egy kissé meghatottan is újságolta el, hogy a szobapincére magyar fiú és az első nap reggelén azzal állított be hozzája, hogy bocsánatot kér alkalmatlankodásáért, de meg kell mondania, mennyire boldog, hogy »a legnagyobb magyar költő« körül tehet szolgálatot. Ady szóba elegyedett vele és azt is megtudta tőle, hogy a csinos, eszes és jó modorú fiú nemcsak amúgy hírből ismeri, hanem költeményeinek szorgalmas olvasója. Így kereste föl Rómában is az alázatosak és a szerények hódolata, mely egész életén végigkísérte.”

Kevés olyan mondata van a *Nyugat* fõmunkatársának, amellyel ne értenék maradéktalanul egyet, ám mégis ilyet rejt az Ady egyik érdekes római élményéről szóló beszámolója. Épp azokban a napokban avatták fel ugyanis az olasz főváros új szenzációját, a Piazza Venezia és a császárkori fórumok fölé magasodó nemzeti emlékművet, az egyesített Itália első királyának architekturális apoteózisát. „Viktor Emánuel rengeteg márványemlékének leleplezését egy közeli háznak ablakából nézte végig – tudósít Elek Artúr. – Az emlékről, mellyel egy kicsiny tehetségű, de szertelent akaró nemzedék mintha az egész ősi Rómát akarta volna agyon csapni, ő is irtózva beszélt, de a mozgalmass embersokadalom, a tarka és hangos nyüzsgés érdekelte.”

„Kicsiny tehetségű, de szertelent akaró nemzedék...” Mindenki tudja, hogy műveltebb körökben a Róma-rajongás szinte kötelező kelléke e monumentális építmény – olasz nevén: Vittoriano – leszólása. És persze van abban valami, amit a tudós professzor emleget. A Piazza Venezia mellett, a Capitolium dombjának északi oldalára támaszkodó építmény olyan gigantikus méretű, hogy valóban szinte fölébe kerekedik az ókori Róma egykori várának, majd a reneszánsz kor Michelangelo tervezte terét övező hármass palotaegyüttesnek, amely ma is a városi közigazgatás központja. Sokakat irritál hófehér színe is, amely elüt attól a rózsaszínes benyomást keltő, finom, sötét erekkel átszótt, majdnem márvány minőségű mészkőtől, a travertintől, amely a római paloták százainak nemes kőanyaga. Bresciai mészkőből faragták ugyanis, az összes tömböt az Alpok lábaitól hozták el a Tevere partjára. A formáját is találó gúnynév gyilkolja: Írógépnék nevezték el, bár manapság talán már halványul ez az utalás, mert kevesen emlékeznek a korai Remingtonok és Olivettik

még nem fekvő, hanem álló betűkarsorozatára, amelynek összhatása valóban emlékeztet arra, ahogyan az emlékmű felső részén a hatalmas oszlopsor enyhén ívelve képezi a falat a talapzaton. (Az inspiráló minta valójában a pergamoni Zeusz-oltár és a palestrinai Fortuna-szentély emeletes szerkezete volt.) De mégis: akit megfog az olasz egyesítési mozgalom érzelmi romantikája, szoros kapcsolatban a 19. századi magyar szabadságküzdelmekkel, hajlamos kicsit engedni az esztétikai szigorból és megértőbben szemlélni azt a monumentalitást, amellyel a marchei építész-mérnök, Giuseppe Sacconi a nemzeteszme allegorikus képeskönyveként egykor megtervezte és kivitelezte a Vittoriano-t.

Ilyen ember voltam én is, amikor először tekintettem le a szédítő magasból a Velence térre, hogy találgassam, vajon melyik épület ablakából figyelhetette Ady a nyüzsgő emberáradatot. Az építmény legfelső traktusába igyekeztem, ahol az olasz nemzeti újjászületés történetét kutató tudományos intézet működik. Kattogó szerkezetű, öreg liftek juttatják föl a látogatót ebbe a rejtett világba, és az archívum dobozaiból Kossuth Lajos, Klapka György, Türr István, Pulszky Ferenc leveleit veheti elő az érdeklődő hazánkfia. Ablakai hátrafelé nyílnak, a Forum Romanum felé... alighanem az egész világon alig akad párja ennek a kilátásnak... miközben az égre nyúló pínafenyők koronáiban fülsiketítő monotóniával reszelik meguntatlan koncertjüket a kabócamuzsikusok újabb és újabb nemzedékei...

Ráadásul vannak az épületnek más magyar érdekességei is. Ha szemben állunk vele, a széles bejárati lépcső két oldalán egy-egy géniuszfigurával díszített, dúsan csobogó kútmedence idézi az olasz félszigetet övező tengereket. A bal oldali kagylósapkás, szakállas atléta az Adria, a „mi tengerünk” allegóriája. A *mare nostrum* motívuma bukkan elő a felső teraszon stilizált hat kőoltár kapcsán is: ezek jelölik azokat a tájakat, amelyek az avatáskor – 1911-ben – még nem tartoztak Itáliához, pedig a friss olasz nacionalizmus igényt tartott rájuk. Egyikükön a „Fiume” felirat ragyog – a „magyar tengerpart” ékessége, a Magyar Korona *corpus separatum* –, amely számunkra hovatovább már csak nosztalgia, de az olaszoknak még „forró emlékezet”, hiszen a ma Horvátországhoz tartozó város 1918–1945 között az Olasz Királyság része volt, és az erőszakos rezsiváltások gazdasági-társadalmi-csoportpszichológiai traumái még sokáig megnehezítik majd a közös horvát-olasz-magyar örökség gondozását.

De a Vittoriano legszebb magyar „kincsének” megismerését Giuseppe Talamo professzornak köszönhetem, a neves történésznek, aki az ezredforduló táján az említett Istituto per la storia del Risorgimento italiano elnökeként irányította az olasz emlékezetpolitikának ezt a fontos tudományos háttérintézményét. Barátságunk egy közös messinai konferenciaszereplésre nyúlt vissza, amikor a szállodában minden ebédnél, vacsoránál nevetve találgattuk, mit fogunk enni, mert ő nápolyiként épp-úgy egy kukkot sem értett a helyi ínycségeket felsoroló szicíliai étlapból, mint én magyarként... Nos, a Vittoriano belsejében nem csupán az Ismeretlen Katona sírkriptája, továbbá az olasz hadsereg és tengerészet alakulatai régi zászlóinak szentélye található, hanem két nagy teremben és az azokat összekötő, ívelt folyosón a Museo

Centrale del Risorgimento gazdag gyűjteményének kiállítása is. Akkoriban persze még csak készült a tárlat, ám egy alkalommal Talamo professzor titokzatos arccal karon fogott, és magával vitt a kattogó lifteken át erre a folyosóra – olaszul Galleriának hívják –, ahol is egy frissen összerakott vitrin elé állított, amelyben szépséges kardokat világított meg a lámpák rafinált fénye. A feliratok még nem voltak készen, így előbb csak egy 17. századi szablya jellegzetes ívét fedeztem fel, míg rá nem jöttem, hogy az installálás folytán épp fejfelé van rajta a pengébe edzett felirat. Ám így is sikerült kibetűzőm: „Romanelli ezredesnek a hálás magyarok”.

Aki ezt a könyvet elolvassa, nem csupán egy fordulatos kor történelmi és személyes viszontagságainak lebilincselő krónikájával találkozunk. Annak háttérbeszélését is megismeri, hogyan született ez a felirat, továbbá mi az a szemléleti környezet, amelynek folytán napjainkban e kardajándék egyik megbecsült műtárgya lehet az olasz nemzeti újjászületési múzeum állandó kiállításának. És ha a történet végére ér, kicsit megérti majd azt a lelkesedést is, amely engem a szablyát fölismerve elfogott.

Guido Romanelli tüzér alezredes az I. világháborúban győztes Olaszország budapesti katonai misszióját vezette 1919 májusától augusztusáig, majd beosztott tisztként szolgált ugyanitt november közepéig. Különösen önálló misszióvezetőként, egyben a világháborúban győztes antanthatalmak ekkor egyedüli magyarországi képviselőjeként szerepe messze meghaladta a fegyverszünet előírásainak betartására vonatkozó ellenőrzési tevékenységet – lényegében komplex diplomáciai feladatokat látott el. Legjelentősebb politikai és egyben emberi jogi akciója az volt, amikor sikeresen tiltakozott a Tanácsköztársaság vezető politikusánál, Kun Bélánál a június 24-ei ellenforradalmi lázadásban részt vevő több mint kétszáz ludovikás tisztjelölt kivégzése ellen, és így megmentette az életüket. Ettől kezdve személye és tevékenysége fokozatosan olyan népszerűsége tette szert a magyar lakosság körében, amely mindinkább túlszárnyalta tetteinek valódi hatókörét és jelentőségét: egyre többen a proletárdiktatúra és a román megszállás atrocitásaival szemben a meggyötört magyar nemzet erős és igazságos védelmezőjének hamarosan mitizálódni kezdő szerepkörében látták alakját és küldetését. Bár Romanelli elsősorban a háborús győztesek közös békecéljainak képviselőjére törekedett, közben azt is fölismerte, hogy folytatnia kell azt a politikát, amelyet a bécsi olasz missziót vezető Roberto Segre tábornok kezdett el, és amely a humanitárius és gazdasági kapcsolatépítéssel immár a speciális olasz külpolitikai célok érvényesülésének esélyeit erősítette Közép-Európában. Szerepe és tevékenysége azért is legendásodhatott olyan gyorsan, mert korai előzményévé vált annak a magyarbarát olasz irányvonalnak, amely a húszas évek elejétől elsősorban jugoszlávellenes céllal építette kapcsolatait Budapesttel, és vált nyitottá arra, hogy a soproni népszavazás kérdésében segítsen, majd idővel akár a revíziós törekvéseket is támogassa. Bár az alezredest viszonylag hamar visszahívták, és ebben a román politika vele szembeni tiltakozásának érdemi szerepe volt, az emlékiratból világosan kiderül, hogy hazarendelése elsősorban személyi ellentétekre és nem a jelzett politikai irányvonal kudarcára vezethető vissza.

Minden történelmi visszaemlékezésnél fölmerül a hitelesség kérdése: a többi forrás, a máshonnan származó adatok vajon megerősítik vagy cáfolják a tüzér alezredes elbeszélését? Természetesen nem csak arra az általános kételkedésre gondolunk, ahogyan napjainkban a pszichológia és a szociológia a visszaemlékező emberi elmét megítéli, figyelmeztetve, mennyire magától értetődő és öntudatlan folyamat az elbeszélés létrehozása során az emlékek olyan spontán manipulációja, amelyet a megismeréstudomány kognitív torzításnak nevez. E folyamatok akkor is hatnak, ha a visszaemlékező a legőszintébb igyekezettel törekszik „az igazat és csakis a szintiszta igazat” elmondani, mivel legfőbb sajátosságuk éppen az, hogy a cselekvő ember értelmi-érzelmi beállítódása – a vágyainak szembeszegülő valóság feszültségnövelő hatásának semlegesítésére törekvés – már azelőtt „megdolgozza” az emlékeket, mielőtt azok a tudatos előhívás során összefüggő történetbe rendeződnének. Nyilvánvaló, hogy a személyek megítélésénél erősen működhetett ez a torzító mechanizmus, elég például a diplomata Vittorio Cerruti jellemrajzára utalnunk. Nincs okunk kétségbe vonni Romanelli rossz tapasztalatainak hitelességét az ellene ármánykodó külügyes kollégáról, de a teljesebb képhez az is hozzátartozik, hogy Cerruti az 1940-es évek végén, felesége, Paulay Erzsébet kérésére, magas rangú külügyesként mindent megtett azért, hogy az emigráns Márai Sándornak ne kelljen gyűjtőtáborba vonulnia, és így a Posillipo dombján olyan remekmű született, mint a *San Gennaro vére*. A spontán és öntudatlan elfogultságokon túl azonban Romanelli szövege – amelynek formálásához saját naplófeljegyzései mellett jó néhány eredeti iratot, dokumentumot stb. is felhasznált – nagyjából és egészében jól harmonizál azokkal az információkkal, amelyeket a hivatali levéltárak és a kortársi levelezések őriznek. Egyetlen fontos körülmény kapcsán kell komolyabb forráskritikát megfogalmaznunk: nehezen hihető, hogy az alezredes nem lett volna mélyebben beavatva azokba a titkos kapcsolatokba, amelyek révén olasz oldalról nemcsak gazdasági szállítmányok, hanem fegyver és hadianyag is jutott a tanácskormány kezére. Talán ez is magyarázhatja Kun Bélához fűződő, némiképp érthetetlenül jó, vagy legalábbis kölcsönösen jóindulatú viszonyát – ám e témakörrel gyakorlatilag semmit sem ír. Megalapozottnak ítélnél a kérdéssel elsősorban foglalkozó Szabó Mária, de a témában járatos más kutatók, például Juhász Balázs vélekedése, hogy a misszióvezetőnek tudnia kellett erről a tényről, sőt talán azért is törekedett arra, hogy tevékenysége valóban jelentős mértékben meghaladja a szigorúan vett katonai tennivalókat, hogy ezáltal a kényes témákról a figyelmet elterelje. Akit ezeknek a kérdéseknek a részletei, így például a bécsi misszió korrupciós botrányával való összefonódás, vagy a külügyi és a katonai vezetés közötti presztízsharcok érdekelnek, kellő eligazítást talál az említett szerzők műveiben.

Ami a szöveg irodalmi formálását, vagyis a stílust illeti, az alezredes roppant világos, időnként – talán a túlzott precizitásra törekvés miatt – kissé mesterkéltnak, mégis gördülékeny, az anekdotáknál hatásosan csattanó, a szerző szemléletét, ízlését, benyomásait hitelesen közvetítő írást alkotott (itt kell megköszönnünk az avatott fordítóknak, Pálmai Nóra, Mátyás Dénes és Róth Márton nagyszerű teljesítményét). Egy

olyan korszakból, amelynek a mindennapjairól kevés a hiteles beszámoló, kifejezetten üdítő az olyan olvasmány, amely kellően nyitott és tárgyyszerű, egyik irányban sem egyszerűsíti le a dolgokat, nincsenek különösebb előítéletei, értékeli, de nem becsüli túl az úgynevezett „történelmi” osztályok képviselőit, ám ugyanakkor szociális érzékenysége és józan demokratizmusa révén nyitott a társadalom alsóbb rétegeinek és csoportjainak gondjaira is. Aki nem rokonszenvezik a kommunistákkal, de nem zárja ki, hogy így is lehet látni a világot, és aki nemcsak a ludovikás fiatalok életéért emeli fel a szavát, de igyekszik segíteni akkor is, amikor a várható pogromveszély elől a népbiztosok feleségei és gyerekei szeretnének külföldre menekülni. Akinek őszinte olasz nemzeti elköteleződése nem kapcsolódik össze kirekesztő gondolkodással és antihumánus tartalmakkal, így képes arra, hogy az egyetemes emberi kultúra nagy morális értékeit összekapcsolja az olasz–magyar barátság csoportélményével, és ennek perspektívájában értelmezze katonai küldetését.

A szöveg ugyanakkor tele van irodalmi gyöngyszemekkel, amelyekre élvezettel talál rá az olvasó. A Ritz szálló lakói, az élelmezés furfangjai, Krausz Simon pezsgőspoharai, az ellenforradalmi felkelés részletei, Wekerle és Mikes püspök, lerobbant autó Győrben, bécsi életképek, proletárok a Duna-korzón, a tábornoki bizottság tagjainak miniportréi – megannyi jellemző részlete a nagy mozaiknak, amelyet persze nem rajzolhat meg a szerző, de segíthet abban, hogy körvonalazódjon az olvasó fejében. Végigkísérve a hazaintrikálás részleteit, igazi elégtételként olvashatjuk az elbeszélés legvégén a három évvel későbbi visszatérést Budapestre és azt a valóban nagyszabású ünnepsorozatot, amellyel a hazai elit saját egykori álmait és az azt megtestesítő alezredest megtisztelte. Bocsánatkérő gesztussal fölért, amilyen buzgón a külügyi vonalat képviselő követ, Gaetano Caracciolo Principe di Castagneto szorgoskodott a Romanelli-ünnepség sikerein annak az olasz–magyar barátságnak a jegyében, amelynek ezeréves távlatához képest csak rövid, átmeneti zavart okozhatott a kettős Monarchia osztrák felével való kényszerű világháborús szolidaritás. Mivel nem létezett közvetlen érdekütközési felület az olaszok és a magyarok között, így a több tízezer halott ellenére sem alakult ki gyűlölet a harci ellenfelek között – így mihelyt elhallgattak az ágyúk, újra megszólalhattak a barátság múzsái. Ezért is ajándékozhatunk díszkardot az immár jóbarátnak – hangsúlyozta Csernoch János hercegprímás ünnepi beszédében a Parlament kupolacsarnokában –, mert az immár a két nemzet fegyverbarátságának méltó jelképe.

Amikor a szablya egyetlen achátarabból faragott markolatát először megbámultam, nem tudtam, hogy van még egy emlék, amellyel Romanelli a Vittorianóhoz kötődik. Az emlékiratokban megemlíti, hogy kétszer látott életében szobrot mintázni: amikor Strobl Alajos készítette az agyagmintát bronzbüsztjéhez, és egyszer régebben, amikor még fiatal tüzérségi századosként Rómában állomásozott, és a Caserma Macao volt a körlete. A név nem véletlenül idézi a Távolság-Kelet híres portugál gyarmatát: onnan megtérő jezsuita szerzetesek egykori kolostorától örökölte titulussát a pápai állam megszüntetése után a modern olasz haderőnek az a lakatnyája, amelyben a római helyőrség csapatainak egy része állomásozott. Az épület

ma is megvan – alig pár perc séta a tértől, ahol jelenlegi vatikáni nagykövetségünk, a Fraknoi-villa neoromán épülete áll a méretes platánok árnyékában. Nos, a szerző bevallja, hogy „a szobrászat nagyobb újdonságként hatott rám, mint a festészet. Valóban többször volt szerencsém azt látni, ahogyan egy kép készül, de csak egy olyan alkalomra emlékszem, amikor egy szoborról volt szó: arra, amikor Fontana a Caserma Macao egyik sarkában megmintázta a lovamat a Viktor Emánuel-emlékmű egyik lovaskocsijához.”

Vajon ez a derék paripa ugyanaz a hófehér jószág volt, amelynek hátán a budapestiek néha megcsodálhatták a fess alezredest, no meg a mögötte futó két pompás agarát? Nem valószínű, hiszen nemcsak egy évtized pergett le közben, a líbiai háborúval és magával a világháborúval tetézve, de a szerző aligha mellőzi emlékirataiból a hatásos jelenetet, ha négy lábú társát is magával hozta volna a magyar fővárosba. Említi viszont a Nemzeti Lovardát, ahová rendszeresen eljárt lovagolni, így akárcsak Horthy Miklós admirálisé, az ő fehér lova is bizonyára hazai tenyésztésből származhatott. De térjünk vissza Rómába: Carlo Fontana, a jó nevű szobrász 1908-ban nyerte el a Vittoriano bal oldali legfelső tetőnégyzetére szánt négyes fogat – a nemzeti egység szimbólumcsoportjához tartozó *quadriga* – elkészítésére kiírt pályázatot, míg a százados urat 1911-ben vezényelték át a líbiai hadszíntérre. A köztes három esztendőben zajlott le tehát a mintázási jelenet a Macao Laktanya udvarán, majd túlélve két évtizedet, a bronzparipás diadalszekér 1927-ben került föl jelenlegi helyére. Azt azonban nem tudjuk, hogy csupán az egyikhez, vagy mind a négy lóhoz a Romanelli-mén adta-e a plasztikai mintát.

A munkájában sikeres katonát hazatérésre kényszerítették, és kicsinyes, irigy intrikák során – utólag (!) túlzott önfejjűséggel, a parancsteljesítésben restséggel vádolva – meghurcolták, de voltak barátai, akik fölismerték és messzemenően értékelték a budapesti küldetés során oly fényesen megnyilatkozó diplomáciai tehetségét. Így 1924-ben kilépett a hadseregből, és a Közel-Keleten (Egyiptom, Palesztina, Jordánia, Szíria, Törökország), illetve Barcelonában kapott külügyi feladatokat és hozzá megbecsült rangot. Majd 1938-ban – immár családjával – visszatért a magyar fővárosba, hogy elfoglalja a milánói alapítású Magyar–Olasz Bank elnöki székét. Ha nincs a háborús vereség, talán 1973-ban bekövetkező haláláig velünk marad. Ám a történelem fordulatai 1943-ban ellehetetlenítették a pénzügyi intézet működését, le kellett mondania, és a nyugállományú ezredes, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter hazatért családi birtokára. 1964-ben adta ki a magyarországi küldetéséről 1922–23-ban papírra vetett emlékiratait – ezt tartja most a kezében az olvasó. Mottónak édesapja szavait választotta, aki így fogadta a keleti végekről megtérő fiát: „semmi sem volt olyan kedves apai büszkeségemnek, mint az az ítélet, amelyet egy újság mondott felőled: »mélységesen őszinte ember«”.

Azt kérte, amikor meghal, koporsóját a magyar tisztiiskolások zászlaja borítsa. 1929-ben emléktáblát kapott a Ludovika palotájának oldalfalán, ezt a pártállami időkben levették, ám mai tisztelői újraállították. Két hajdani mellszobrából egy napjainkban is megvan, a Nemzeti Köszolgálati Egyetem Zrínyi Miklós Cam-

pusán nézi a tisztjelölteket. A régi Pest környéki fontos vízelőhely, az Illés-kút csobogójához vezető utcát – ez a Ludovika északi oldalán található ma is – egykor átnevezték Romanelli utcának, ám a létező szocializmusban visszakeresztelték, és azóta is így maradt. Természetesen Illés próféta is megérdemli az utcanévet, így ha megújulna a névadási kezdeményezés, talán jobb lenne az alezredesnek egy friss városnegyedben másik utcát keresni.

Meglehet, utolsó sóhaja is Budapestre hozta: az itteni barátokra és tisztelőkre emlékezhetett, a vidám férfiakra és a híres szépasszonyokra, a Duna-korzón hullámzó színes embertömegre, a tavasz és az élet mindig megújuló, egykor itt átélt csodájára. És úgy képzelem, ha a 97 éves ezredes úr beült egy kávéház teraszára, mintha Ady Endrével mormolná a *Nyárdélutáni hold Rómában* legbölcsebb sorait, mi is a dolga a pályáját becsülettel megfutó férfiembernek ezen a világon:

„Nézem a mai nőket
A volt és lesz időket...”

Csorba László
*történész, egyetemi tanár,
a Magyar Nemzeti Múzeum címzetes főigazgatója*

Vákát

Édesapám szent emlékének, aki magyarországi küldetéséről való
hazatértemkor megölelve ezt mondta:

*„Sokat beszéltek rólad, és arról, amit tettél, de semmi sem volt olyan
kedves apai büszkeségemnek, mint az az ítélet, amelyet egy újság mon-
dott felőled: »mélységesen őszinte ember.«”*

A szerző

Vákát

Bevezetés



Természetemmel ellentétes, hogy a múlt veszélyein elmerengjek, és azokban tetszelegjek, helyette folyton abban a vágyban égek, hogy testben és lélekben új kihívásoknak szenteljem magam. Emiatt viszont még távolról sem jutott eszembe soha a gondolat, hogy összegyűjtssem – még kevésbé pedig, hogy kiadjam – hányattatott magyarországi küldetésemről szóló emlékirataimat.

A véletlen azonban úgy akarta, hogy hazatérve egy későbbi és másfajta észak-amerikai küldetésből, Osoppóba küldjenek a helyőrségre. Itt bármilyen szorgalommal és serénységgel is végeztem szolgálatomat, és bármennyire is igyekeztem, sohasem sikerült kitöltenem a hosszú munkanap minden óráját.

Így nekiláttam összerendezni személyes poggyászom azon részét, amely egy halom papírt, újságot, fényképet és jegyzetet tartalmazott csaknem érintetlenül a magyarországi küldetésemmel kapcsolatban. De ezt is inkább azzal a szándékkal tettem, hogy megszabaduljak mindattól, ami nem fontos, semmint hogy visszanyarodjam a múlthoz.

Ahogy haladtam a szortírozós munkával, elkezdtem kivagdosni, rendbe rakni és összegyűjteni a különböző mappákban és dokumentációkban kallódó újságlapokat, írásokat és jegyzeteket.

Így, mintegy észrevétlenül, töredékes krónika állt össze a Budapesten töltött hónapokról, amely ugyanakkor hiányosságokat is mutatott a legeseménydúsabb időszakokat, a misszió lényegi pillanatait illetően. Ezek ugyanis, lévén, hogy hivatalos jelentések anyagát képezték, kevesebb nyomot hagytak személyes feljegyzéseimben.

Munkám akkor még nagyon gyerekcipőben járt, amikor azok a budapesti ünnepek zajlottak, amelyekkel Magyarország kívánt tisztelni az olasz katonai misszió előtt.¹

Jól ismert, hogy milyen ünnepélyes keretek között zajlottak a megemlékezések. Az ötlet attól a bizottságtól származott, amelyet a magyarországi bíboros prímás² elnökölt: be nem töltött trón esetén ő a legmagasabb alkotmányos hatalom,³ olyan személy, aki jogköre és rangja alapján elmondhatja magáról, hogy az egész nemzetet képviseli. A kormány diplomáciai okokból kimaradt a szervezésből, csak félhivatalosan csatlakozott azzal, hogy megengedte, a legfontosabb és legjelentősebb eseményt az Országház kupolája alatt tartsák.

¹ Jelen emlékirat epilógusában olvasható a szerző beszámolója arról, milyen lelkes ünneplésben részesült 1922 novemberében Budapesten, amikor az elmesélt eseményekben tanúsított magatartásáért a hálaiból neki ajándékozott díszkardot átvette.

² Csernoch János (1852–1927) bíboros, esztergomi érsek, hercegprímás.

³ Ez csupán a szerző fikciója, a magyar törvények soha nem ruházták fel ilyen jogkörrel az esztergomi érseket.

Az ünnepeket négy évvel a küldetésem befejezése után rendezték meg. És ha azt nem is mondhatom, hogy e négy év alatt igyekeztem volna kitörölni az emlékeimet a magyarok fejéből, az is biztos, hogy semmit sem tettem azért, hogy a misszió tevékenységére és a személyemre emlékezzenek. A levelezéseimben is csupán ahhoz tartottam magam, amit az udvariasság kötelessége megkívánt. Az olasz sajtó pedig – különböző okokból, amelyek fölött helyesebb nem elidőzni⁴ – nem foglalkozott a témával.

Mindenki el tudja tehát képzelni, hogy milyen zavarodott, meghiúsult és kábult voltam, amikor Budapestre visszatérve megtapasztaltam azt a hírnevet, amely a magyar nemzeti képzeletben a nevem körül kialakult.

Romanelli nem csupán egy ember volt többé, hanem mítosz, legenda. A magyar mágnás fényűző hajlékában éppúgy, mint a szegény ember egyszerű otthonában, Budapesten ugyanúgy, mint a városokban vagy a magyar puszták falvaiban, még a politikai határokon túl is, ha ott magyar emberek éltek. A nevem mindenki számára ismertté vált, és mindenki olyan tisztelettel és elismeréssel ejtette ki, ahogy a nemzeti hősök nevét szokás, még akkor is, ha olykor halvány elképzelésük sem volt arról, hogy pontosan mit is tettem.

Az ilyen tiszteletadások során sokan, olaszok és magyarok egyaránt, de főleg magyarok, arra biztattak, hogy írjam meg magyarországi küldetésemről szóló emlékirataimat kiadás céljából.

De hogyan lehet felülkerekedni azon az ellenérzésen, amelyet önmagunk színpadra állítása, *A hetvenkedő katona*⁵ szerepének eljátszása, vagy valami ehhez hasonló szül bennünk, amikor neveltetésünknek és saját elhatározásunknak köszönhetően úgy nőttünk fel, hogy csöndben végezzük a munkánkat, s miközben ez szokássá érett bennünk, lassan képtelenné váltunk arra is, hogy önmagunkat állítsuk előtérbe?

Volt azonban egy minden személyes meggyőződésen felül álló érv, amely miatt mégis meggondoltam magamat. Emiatt ragaszkodtam ahhoz is, hogy az említett budapesti ünnepek során ott legyen velem és mellettem az a két tiszt is,⁶ akik a leghosszabb ideig dolgoztak együtt velem a misszióban. Azt szerettem volna, hogy a sikert – mivel ez így helyes – ne egyetlen személyhez kössék, hanem ahhoz a maroknyi emberhez, akik a magyar bolsevizmus kemény, gyötrelmes és álnok napjaiban a közelemben voltak, és akik annak lefegyverzéséért és megszelídítéséért velem együtt és hozzám hasonlóan küzdöttek; hogy a sikert annak az országnak és intézménynek tulajdonítsák, amelyet az a maroknyi ember képviselt Budapesten: Olaszországnak és az olasz hadseregnek.

⁴ Talán a bécsi katonai misszió tevékenységének vitatott kérdéseire céloz, amelyekről ő is keveset ír.

⁵ Titus Maccius Plautus római komédiáíró (Kr. e. 254 körül – Kr. e. 184 körül) egyik legnépszerűbb műve, amelyben megteremtí a hencegő, gőgös és ostoba katona irodalmi ősfiguráját.

⁶ Az emlékirat elbeszéléséből következtethető, hogy ez a két tiszt Emilio Henssler százados és Renato Salem főhadnagy.

Úgy döntöttem, hogy kötelességem napvilágra hozni, hogy Olaszországnak és hadseregének e szimbolikus képviselője – amelyet egyedül és védtelenül hagytak az egyik legbüszkébb és leghősiesebb ellenség fővárosában, ahol azért volt jelen, hogy megőrizze a keserűen kivívott győzelem erkölcsi és anyagi gyümölcsét – miként tudta véghez vinni azt a csodát, hogy nehéz és hálátlan feladatát nemcsak a győztesek, de a legyőzöttek megaláztatására is végezte.

Ezért Osoppóba visszatérve nekiláttam jelen emlékirat megírásának. Segítség gyanánt számos más jegyzetet és hivatalilevel-másolatot hoztam magammal, amelyek Budapestről, a követség irattárából, valamint magánszemélyektől kerültek elő. Így a sasfészekben⁷ töltött napjaim végeztével írásom késznek volt nevezhető.

A gépelés során újraolvastam és kijavítottam a szöveget, de amennyire lehetséges volt, megtartottam annak eredetiségét, akkori meglátásaimnak elevenségével és benyomásaival együtt.

Időközben viszont már egy új kormány alkalmazásában teljesítettem szolgálatot, és volt, aki egyértelműen értésemre adta, a hivatalvezetés nem nézné jó szemmel, ha a küldetésemről szóló emlékek esetleg megjelenének.

Így egyelőre elálltam attól, hogy nyomdába adjam őket, jóllehet erre még előkelő körökből is ösztönöztek.

Majd más gondoskodik róla, amikor én már nem leszek – gondoltam akkor magamban.

Barcelona, 1928 áprilisa

A szerző

⁷ Utalás a Friuli-Alpok bejáratánál, a Tagliamento folyó felett emelkedő Colle di Napoleone dombtetőn elhelyezkedő osoppói erőd festői fekvésére.



A szerző a küldetése idején, az „emberélet útjának felén”

A városból, ahová visszatért a béke, a másik városba, ahol a háború még tart – Cataniából Bécsbe



„Maioris est gloriae ipsa bella verbo occidere,
quam homines ferro et acquirere
vel obtinere pacem pace non bello.”⁸
Szent Ágoston

Hat hónappal ezelőtt a Villa Giustiban⁹ kötött fegyverszünet pontot tett a háború végére, a sors pedig engem és négy ütegből álló csapatomat a Piave partjáról az Etna lejtőire vetett. Itt némi szomorúsággal segédkeztem – a tavasz fürge és megkérdőjelezhetetlen, valamint a béketárgyalások jóval lassabb és bizonytalanabb előrehaladta mellett – azon csapatrészelek egyre nagyobb méreteket öltő leszerelésénél, amelyek tagjaival együtt éltem át a háború utolsó és legkeserűbb hónapjait. Velük osztottam meg a fáradtságot, a veszélyeket, az aggodalmakat, a fásultság és a vidámság óráit, a csüggedtséget és azt az emberfeletti boldogságot, amely a győzelem napjainak leírhatatlan kábulatában és örömeiben és a háborúskodás befejeztével hatalmasodott el rajtunk.

Noha a csapat felbomlása az események logikájából következett, és az irántuk érzett szeretet sem vakított el annyira, hogy ne kívánjam beteljesülését azon jogos vágyuknak, hogy családjaikhoz hazatérjenek, az elutazásuk mégis olyan fájdalmasan érintett, hogy úgy éreztem, indulásukkal megszűnik saját létem értelme is, de legalábbis katonai pályám biztosan véget ér.

Már az utolsó diákok és diploma előtt álló tisztek is elindultak, hogy visszatérjenek az egyetemre, és folytassák félbehagyott tanulmányaikat. Emlékszem, egészen Messináig el akartam őket kíséreni, hogy néhány órával késleltessem a tőlük való elszakadást, és hogy még legyen módomban átadni az utolsó jó tanácsokat a rájuk váró új élettől kapcsolatban. Pontosan úgy, ahogyan ezt egy apa tette volna a fiaival.

Egy hét telt el a búcsú óta, amikor egy május eleji délutánon a kaszárnyába visszaérve sürgős táviratot kaptam a főparancsnokság részéről, amelyben köteleztek, hogy a lehető leghamarabb jelenjek meg Padovában feladatszabás céljából, még azelőtt, hogy csatlakoznék a bécsi fegyverszüneti bizottsághoz, amelyhez beosztottak.

A távirat elolvasása ugyanazzal a hatással volt rám, mint fuldoklóra az oxigén.

Lelkem újfent bizakodni kezdett, újra a jövőbe tekintettem, mintha új horizontok nyíltak volna meg előttem, s az előző napok szomorú gondolatai szertefoszlottak.

⁸ „Nagyobb dicsőség a háborút szóval, mint az embereket fegyverekkel megállítani, és nagyobb dicsőség a békét békével megteremteni és fenntartani, mint háborúval.” Fordította: Pető Gábor.

⁹ 18. századi villa a ma már Padovához tartozó Mandriában, Vettor Giusti del Giardino gróf birtoka; 1918. november 3-án itt írta alá Viktor Weber von Webenau tábornok az Osztrák–Magyar Monarchia nevében az olasz fronton elszenvedett vereséget beismérlő fegyverszünetet.

Huszonnégy órán belül készen álltam az indulásra. Nemcsak hogy összepakoltam több mint négyévnyi cigányélet holmiját, amely alatt az Etióp-fennsíktól az Alpokig mindent bejártam, a csapatvezetés átruházásával kapcsolatos összes előírás szerinti formális teendőt is elvégeztem, sőt, még a tisztektől és a katonáimtól is búcsút vettem: szinte mindegyiküket csak nemrég osztották be az ütegembe, így nem volt meg közöttünk a háború alatt kialakuló bajtársi viszony.

Míg a vonat Róma felé vitt, néha újraolvastam a főparancsnokság táviratát, és magam is alig hittem el, hogy ebben az exkluzív és minden előjogára oly féltékeny közegben valakinek eszébe jutottam, hogy külföldre küldjön szolgálatba. Bár ők nem tudtak róla, ezzel egész életem egyik leghőbb vágyát és óhaját váltották valóra, azt a régóta dédelgetett álmomat, hogy külföldre küldjenek misszióba.

Emlékszem, hogy ezt már a háború előtt is kérvényeztem, és reménykedtem is benne, amikor időnként indulni láttam a beszerző bizottságokat Franciaországba, Németországba és Angliába. Bíztam benne a háború alatt is, amikor a genovai Belvedere Kórházban megtudtam, hogy Rómában olyan lábadozó főtiszteket keresnek, akik vállalják, hogy fedélzetbiztosok lesznek Amerika és Olaszország között az utánpótlás-rakományokkal ingázó hajókon. Később még ajánlatot is kaptam, amikor – immáron gyógyultan – Speziában tartózkodtam, hogy kiképezek egy új alakulatot. Már éppen indulni készültem Londonba a hadászati és hadfelszerelési minisztérium megbízásából, sőt el is indultam volna, hogyha az utolsó pillanatban nem ment volna minden füstbe egy fegyelmi vizsgálat miatt, amelyet egy vidéki pletykákkal teletömött, alpári stílusú névtelen levél robbantott ki.

Ezek után már lemondtam róla, és nem is reménykedtem abban, hogy valaha is külföldre vezényeljenek, noha továbbra is ott szerepeltem azokban a jelentésekben, amelyeket a felsőbb hatóságnak kellett készíteni a külföldi ország- és nyelvismerettel rendelkező tisztokról. Hányszor szerepelt a nevem ezeken a listákon bármiféle eredmény nélkül! Valójában kicsit naivság volt a részemről, hogy jelentőséget tulajdonítottam ezeknek az iratoknak azon temérdek bürokratikus feljegyzés között, amelyek a háború kezdete óta visszatérő rémálmául szolgáltak az osztályvezetőknek, és amelyek száma a háborúval – a hivatalok túltengése miatt – egyre inkább megsokszorozódott. Még ennél is naivabb voltam, amikor azt képzeltem, hogy a gyarmatügyi és társadalomtudományi diplomámmal párosított nyelvi ismereteim előnyt jelenthetnek, vagy ütőkártyaként szolgálhatnak ahhoz, hogy elnyerjek egy ilyen többek által is vágyott és óhajtott megbízatást. Miután már évek óta sűrűn koptattam a hadügyminisztérium folyosóit Rómában, tudnom kellett volna, hogy az efféle előjogok kiket illetnek meg!

A váratlan táviraton való elmélkedésem közben éppen az tűnt számomra a leginkább megmagyarázhatatlannak, hogy ez alkalommal miképp nem volt nálam kiváltságosabb jelölt, akire ezt a feladatot bízák. Igaz – gondoltam –, hogy amióta aláírták a fegyverszünetet, rengeteg tisztet vezényeltek külföldre. De hogy hozzám forduljanak, aki elszigetelve élek Szicília ezen távoli szegletén, ahhoz bizonyára az kellett, hogy elfogyjanak mindazok, akik menni szerettek volna.

Egyszóval, a dolog olyan váratlanul ért, és olyannyira a kedvemre való volt, hogy belevestem a tengernyi gondolatba, minden különösebb cél és eredmény nélkül, pusztán azért, hogy meggyőzzem magam, ez nem csupán ábránd. És csak attól féltem, nehogy megint úgy járjak, mint az előző alkalommal, hogy álomom már azelőtt szertefoszlik, mielőtt még megvalósulna.

Aztán azon töprengtem, hogy mi lesz majd a feladatom Bécsben, mivel kell majd pontosan foglalkoznom. Aggodalmaim közepette pedig egy másik, kellemtlenebb kérdés is felmerült bennem: vajon képes leszek majd megfelelően ellátni a feladatomat?

Abban a huszonnégy órában, amelyet Rómában töltöttem, teljesen lefoglalt, hogy átalakítsam és kipótoljam a felszerelésemet. Csökkenteni akartam a ruhatáram hadi jellegét, hogy helyette hozzáigazítsam egy olyan idegen fővárosban való tartózkodás igényeihez, amely ugyan ellenséges város volt, és továbbra is megszálló uralom alatt állt, de Európa fővárosai között mindig is arra törekedett, hogy férfi és női divat tekintetében felvegye a versenyt Párizssal és Londonnal is.

Nem kevés időt vett el az sem, hogy kikeressem polcaimról azon könyveket, amelyekre szükségem lehet: azokból, amelyek a háborúban is velem voltak, számosat, ha nem is az összeset, félre kellett raknom. És azt sem tartottam szükségesnek, hogy magammal vigyem az egyetemi órák során használt összes társadalomtudományi könyvet. Dolgos és megfontolt válogatásra volt szükség ahhoz, hogy ne halmozódjon fel túlsúly.

A táviratban foglaltakról – a családtagokat kivéve, bár velük is csak érintőlegesen – nem beszéltem senkivel. Amikor mégsem tudtam elkerülni, zavaromat azzal lepleztem, hogy azt mondtam, Abanóba megyek a főkapitányságra, mert egy fegyverszüneti zónában kell szolgálatot teljesítenem. No, nem mintha a kapott parancs hangvétele különösebb diszkrécióra szólított volna fel – eleve bizalmas volt, mint az összes utasítás, még a legbanálisabb is, amely a főparancsnokságokról érkezik –, azonban okulva a korábbi tapasztalatomból, és ismerve a római környezetet, szükségesnek tartottam, hogy a lehető legkevesebbet beszéljek a dologról. Így akartam elkerülni, hogy bárki megirigyelje a helyemet, és kitérjön engem tekintélye és befolyása segítségével.

Mindenesetre sietve folytattam utamat Padovába, onnan pedig Abanóba.

Miután megérkeztem, nem volt más dolgom, mint hogy megkeressem egy régi akadémiai iskolatársamat – akit a háborús előmenetelnek köszönhetően ezredesként és a főparancsnokság hivatali állományának *deus ex machináj*aként láttam viszont –, és biztosítsam őt *de visu*¹⁰ arról, hogy még ezen a világon vagyok, és hogy a kapott parancsnak engedelmességgel felkészültem utam folytatására a célállomás felé.

Nekem szánt utasítások? Egy se volt! Sőt, még azt sem tudta megmondani, miért kell Bécsbe mennem, vagy kit kell ott helyettesítenem. Szó mi szó, ez elég kevés egy

¹⁰ Első kézből.

központi hivataltól! De a sok magas rangfokozat között – amelyek után a szakma spekulánsai ácsingóztak, akik hasznot húzva a háborúból mindenáron ezredesek kívántak lenni – mi más lett volna egy alezredes, mint *une quantité négligeable*.¹¹

Váltottunk néhány szót, hogy megosszuk egymással az elmúlt évek történéseit, majd az ezredes rábízott egyik talpnyalójára, utasításba adva, hogy gondoskodjon rólam, lásson el az összes szükséges dokumentummal, tájékoztasson, hogy miként érhetem el legegyszerűbben úti célomat, és hogy kísérjen el hűséges tisztiszolgámhoz, aki életem négy zaklatott vándoréve alatt végig elválaszthatatlan társam volt. Délben már szabad voltam.

Ennek ellenére estig vártam vele, hogy visszatérjek Padovába. Amennyire csak lehetett, igyekeztem elütni az időt, hogy így úzzem el annak a pár órának a szorongását és félelmét, amely egy előttem különösen vonzónak tűnő utazástól választott el.

Ekkor Bécsbe még nem jártak naponta vonatok Tarvisión keresztül, felszállni csak Udinében lehetett, szokatlanul korai órában. Mivel épp ment egy másnap, úgy döntöttem, nem maradok le róla, bár ezzel lemondtam arról, hogy megvárjam Paschettát, a tisztiszolgámat, akinek nem sikerült rögtön menlevelet szereznem.

De mennyire más volt ez a Bécsbe tartó vonat, mint azok, amelyekkel a háború előtt utaztam és léptem át a határt! Nem is annyira a berendezése miatt, amelyről ugyan süttött az elhanyagoltság, mint inkább a szerelvényt benépesítő utasok okán.

Volt sok olasz, számos amerikai és angol – egyik vagy másik akár közülünk való is lehetett volna – és néhány francia. Csak pár hölgy volt az egész vonaton, meg néhány parasztleány a harmadosztályon, akik a helyi forgalmat képviselték. Az arcokon pedig szinte ugyanaz az egyhangúság és elkeseredettség tükröződött, mint amikor az ember a tüzérség fegyvereinek hatókörébe lép. A legfurcsábbnak mégis az tűnt – figyelembe véve, hogy már átléptük az új határt –, hogy se az első, se a másodosztályon egyetlen német sem utazott. Vagy ha volt is, akkor jól meghúzta magát a vonat valami távoli sarkában, és a legmélyebb csöndbe burkolózott, mert az egyetlen német szó, amely néha megütötte a fülemet, a kalauztól származott, aki – éppolyan szenttelenül, mint egykor – a jegyeket és az úti okmányokat ellenőrizte.

Azt is meglepve vettem tudomásul, hogy a kalauz mogorva arc kifejezése egy cseppet sem enyhült meg az egyenruhát látva, a korábban megszokottal ellentétben nem vált tisztelettudóbbá, még akkor sem, amikor a hozzám hasonlóan katonai díszegyenruhában utazó antanttiszték valamelyikével volt dolga.

Amikor eszembe jutott a háború előtti német emberek mélyről fakadó tisztelete a fegyveres erők és a rangjelző zsinórok bürokratikus világa iránt, nem tudtam nem megdöbbenni egy efféle változáson. Ezen túl azt is észrevettem, hogy nem szándékolt közömbösség vagy ellenségeskedés volt abban, ahogy a győztes nemzetek tisztjei felé fordultak, hanem sokkal inkább fáradtság és undor. Mintha csak bánatot vagy

¹¹ Jelentéktelen tényező.

irtózatot éreztek volna a katonákkal való találkozáskor, akikből valószínűleg éppen eleget láttak a háború négy éve alatt. Mely számukra micsoda szörnyű véget ért!

Talán – elmélkedtem – a mi győzelmünk sem hagyott olyan mély nyomot a lelkekben, mint amelyet akkor hagyott volna, ha az ellenséges terület határán félenken megálló győztes csapatok diadalmasan, ünnepi himnuszaikat visszahangozva vonultak volna be városaikba és falvaikba. De másfelől – mondtam magamnak –, ha mi magunk is alig érezzük, hogy nyertünk, és ha mi magunk sem viselkedünk igazán győztesként, nem eltúlzott követelés-e részemről az, hogy azok, akik tegnap még ellenfeleink voltak, most maguk is elismerjék és kimutassák, hogy legyőzettek?

Félretettem az efféle elmélkedést, hogy valami gyakorlatiasabb dologra gondoljak: arra a két étkezésre, amelyet még Bécsbe érkezésem előtt kellett volna megejtenem. Mivel a háború előtt hozzá voltam szokva az utazáshoz, előzetesen csöppet sem törődtem e részletkérdéssel, amelynek ugyanakkor mégis megvolt a maga jelentősége. Szerencsére meggondolatlanságomat pótolta egy lovassági főhadnagy előzékenysége, aki futárszolgálatot teljesítve ugyanazon a vonaton utazott.

Chiavari főhadnagy – így mutatkozott be – felajánlotta, hogy megosztja velem ellátmányát, és mindezt olyan közvetlenséggel és természetességgel tette – éppúgy, mintha még mindig valahol a fronton lennénk –, hogy még távolról sem jutott eszembe, hogy esetleg tiltakozzam vagy kéressek magam: elfogadtam felajánlását, és nekiláttam elfogyasztani a *lunch-basket*¹² bőséges tartalmát.

Lehetőségeim szerint igyekeztem meghálálni a főhadnagy kedvességét, egyúttal felismertem azon megbocsáthatatlan könnyelműségemet, hogy elfelejtettem előzetesen informálódni az ország élelmezési helyzetéről, amelyben átutazóban voltam. Annál is inkább, hisz pontosan tudtam, milyen állapotban volt akkor, amikor Ausztria aláírta a fegyverszünetet. Erről nemcsak az újságok beszámolóiból értesültem, hanem saját szememmel is láthattam, amikor helyszínbejárást tartottunk egy osztrákok által elhagyott óvóhelyen a Piavétól való visszavonulás másnapján.

De meg kell jegyeznem, sohasem feltételeztem volna, hogy a fegyverszünet után több mint öt hónappal, amely biztosra vehetően előre jelezte a „végső békét”, ne állt volna már vissza a viszonylagos rend az ellátásban, különösképpen az élelmezési források tekintetében, két olyan szomszédos tartomány között, mint Friuli és Karintia, amelyeket egy fontos és forgalmas közlekedési főútvonal köt össze. Lehetséges volna, hogy még a legsürgetőbb emberi szükségletek kielégítésének igénye sem tudta legyőzni azt a bizalmatlanságot, jogtalan aggodalmat és haraggal telt ellenszenvet, amely az antant államait jellemezte, amelyek rövidlátó politikájukban nem kívántak visszatérni a Közép-Európával folytatott békés kapcsolatokhoz?!

Már éjszaka volt, amikor a vonat begördült a bécsi pályaudvar széles boltozata alá.

Bár Chiavari főhadnagy megbízta a segédtisztjét, hogy tartsa szemmel mind az én poggyászatot, mind az övét, amelyeket egy hordár a többi utas csomagjával együtt az állomáson használatos kocsik egyikére felhalmozott, a fogatba való bepakoláskor

¹² Uzsonnakosár.

azzal a kellemetlen meglepetéssel kellett szembesülnünk, hogy a legszebb útitáskának lába kélt: az egyiknek a főhadnagyéi közül. Természetesen a hordár azt mondta, ő nem vett észre semmit, és váltig állította, hogy mi nem vagyunk tisztában azzal, hány csomagot adtunk át megőrzésre.

Nem tehattünk mást, mint hogy bejelentjük a lopást a rendőrségen. De bármennyire is igyekeztünk, egyetlen rendőrt sem sikerült találni. Hihetetlen! Abban az országban, ahol egykoron azt mondták volna, hogy a rendőrség mindenhol jelen van.

Miután arra a fájdalmas felismerésre jutottunk, hogy mindent egybevetve egy bőrönd ellopása még mindig a legkevesebb, ami megeshetett velünk a kor erkölcsi közepette, a főhadnagy úgy döntött, hogy pillanatnyilag nem foglalkozik többet a dologgal, így fogtunk egy kocsist, aki elvitt minket a szállodánkba: őt az Imperialba, engem a Metropolba.

Mivel nem tudtam, hogy a misszió titkársága foglalt-e nekem szállást (s ha igen, akkor hol), abba a szállodába mentem vissza, ahol a háború előtt is laktam. És nem is volt okom panaszra: elsődlegesen azért, mert volt szabad szobájuk, másodsorban pedig mert a szoba kitűnő volt, ha eltekintünk némelyik ágynemű siralmas állapotától.

Másnap reggel a hivatali időben elmentem Segre tábornokhoz.¹³

¹³ Roberto Segre (1872–1936) olasz tüzértábornok, 1919–20-ban a bécsi olasz fegyverszüneti bizottság (misszó) vezetője.

Az olasz fegyverszüneti bizottság



Hallottam, hogy beszélnek róla, és Olaszországban többször olvastam erről cikket és tudósításokat, de azon adomaszerű elbeszélésekből, amelyek leginkább azért születtek, hogy szórakoztassák a felületes olvasót, mintsem hogy tájékoztassák őt arról, amit máskülönben nincs módja megismerni, távolról sem tudtam képet alkotni feladatairól, tevékenységéről és eljárásrendjéről.

Olvastam a bizottságot vezető Segre tábornok munkájáról és tettekétségéről szóló elismerő dicséreteket is, amelyeket az ügyek elsimításával és Olaszország számára kedvező jogosultságok kiharcolásával érdemelt ki. De erről sem tudtam sokat, mert sohasem vettem a fáradságot, hogy mélyrehatóan tanulmányozzam e kérdéseket, azok fegyverletétellel kapcsolatos összefüggéseit, valamint azon kihívásokat, amelyek megoldást sürgettek.

Mindent egybevetve úgy jelentem meg Segre tábornoknál, hogy vajmi keveset tudtam a bizottságról és tevékenységéről.

A tábornokot személyesen is ismertem, mert nagy ritkán Rómában összetalálkoztunk – akkor még mindketten századosok voltunk; ő a vezérkari parancsnokságon volt, én a *Rivista di Artiglieria e Genio (Tüzérségi és Utász Szemle)* folyóiratnál, amelybe néha ő is írt egy-egy cikket. Aztán szem elől vesztettem, nem is találkoztam vele többet még háborús bolyongásaim során sem. Így aztán sohasem fordult elő, hogy szolgálati viszonyba kerüljek vele.

Úgy gondoltam, hogy szinte teljesen ismeretlen vagyok számára, már csak azért is, mert amikor a római helyőrségen szolgáltam, ugyan kitartóan részt vettem a lovas vadászaton, a versenyeken és más sportösszejöveteleken, és látogattam a főváros legjobb szalonjait, egyszóval eléggé világi, pontosabban társasági ember voltam, nem tűntem ki semmilyen különleges tulajdonsággal vagy képességgel egyetlen területen sem, ezért Rómában a rengeteg tiszt között biztosan észrevétlennek kellett maradnom.

Nagyon meglepődtem hát, amikor a tábornok közölte, nemcsak hogy ismer, de emlékszik arra az önfeledt és gondtalan életre, amelyet én Rómában folytattam, ezért kötelességének érzi felhívni a figyelmemet arra, hogy ne csábuljak el túlzottan Bécs nagyvilágiasságától, amely általában könnyen és bőven osztja kegyeit az egyenruhát viselőknél, különösképpen, ha azok külföldi tisztek.

– Ugye nem kell emlékeztetnem rá, hogy ne mutasson túlzott fogékonyságot a bécsi hölgyek bájai iránt?!

Tiltakoztam ez ellen a Don Juan-os¹⁴ hírnév ellen, amely egyáltalán nem felelt meg a valóságnak. Befejezésül pedig megjegyeztem, hogy mindent egybevetve az évek felettem is eljártak, csakúgy, mint a némi könnyelműséget megengedő életkor.

Másra terelve rögtön a szót megkérdezte, hogy milyen nyelveken beszélek, és merre jártam külföldön a háború előtt. Ezzel búcsút vett tőlem, hozzáfűzve, hogy majd eldönti még, miként alkalmazzon. A várakozást arra használtam fel, hogy jobban megismerjem az itteni környezetet és a küldetésben részt vevő kollégákat.

Amikor végeztem, kijöttem az Imperial szállóból, ahol a tábornok szállása és hivatala volt, hogy elmenjek a fegyverszüneti bizottság székhelyére, vagy jobban mondva oda, ahol irodáinak nagyobb része volt található: az Imperially átellenbeni épületben a Canovagassén.

Hogy hogyan és miért épp ezt a ronda házat választották misszióink szálláshelyül – az elhanyagolt és koszos folyosóival és lépcsőivel, lepergett belső vakolatával és kifakult külső falaival –, azt nem tudtam magamnak megmagyarázni. Nem találtam sem megfelelőnek, sem méltónak a misszióhoz és országunkhoz egy ilyen megoldást, amely azokat a dél-olaszországi kaszárnyákat juttatta eszembe, amelyek annyira öregek voltak, hogy még az egyházi kongregációk¹⁵ sem tudtak velük mihez kezdeni, így átengedték azokat az Olasz Királyságnak, hogy oda szállásolja el csapatait.

Milyen képet alkothatott Bécs és Ausztria a győztes Olaszországról, amely az ellenséges fővárost szinte csak titokban, néhány tiszttel és katonával szállta meg, akik ráadásul ilyen szegényes, már-már mondhatni méltatlan körülmények között állomásoznak?

A dolog annál is inkább megmagyarázhatatlan volt, hiszen a villa, ahol a háború előtt nagykövetségünk működött, teljesen üresen állt.

Igaz, nem lett volna elég nagy, hogy befogadja az összes hivatalt, de mégis, a legfontosabbaknak találhattak volna ott helyet. Talán naivságomban nem számoltam azzal, hogy erről a két állami adminisztrációnak meg kellett volna előbb egyeznie, ez pedig mindig hihetetlenül nehéz feladat.

A Canovagasse utcai bérkaszárnyában számos irodát találtam, annyit, sőt még talán többet is, mint amennyi a háború alatt egy hadsereg főhadiszállásán volt. Pillanatnyilag lemondtam annak kiderítéséről, hogy az egyes irodák hogy épülnek fel, hogyan működnek, és hogy milyen feladatokat látnak el, mivel arra koncentráltam, hogy találjak egy ismerős – tudtommal a missziónál szolgáló – kollégát, aki némileg útbaigazít.

Végül rá kellett jönnöm, hogy ilyenből több is van, mint amire számítottam. Ki ezért volt itt, ki azért. Sőt, volt itt egy csapat tiszt is, különféle rangokkal, akik

¹⁴ A gátlástalan és erkölcsstelen nőcsábász spanyol eredetű, legendás figurája, akinek történetét számos híres művész feldolgozta; talán a legnevezetesebb Wolfgang Amadeus Mozart – Lorenzo da Ponte szövegkönyvére komponált – operája, a Don Giovanni (1787).

¹⁵ Összegyűlés, egyesülés, testület.

időszakosan a misszióhoz vezényeltették és irányították magukat. Élvezték a bécsi tartózkodást, gyakran nem is volt más megbízásuk és feladatuk, mint hogy szórakozzanak, és hogy megnézzék a várost. Ahogy a fegyverletétel utáni első napokban mindenki magáénak érezte a jogot, hogy Trentóba és Triesztbe¹⁶ menjen felderítőként, úgy most is voltak olyanok, akik megtalálták a módját, hogy Bécsig vagy még annál is messzebb jussanak.

Amikor ebédelni mentem a misszió menzájául is szolgáló Imperial szállóba, megdöbbenve láttam, hogy a Segre tábornokot körülvevő katonákból, tengerészeti tisztékből, valamint civil alkalmazottakból álló asztaltársaság létszáma jóval meghaladta a százat.

Mivel nem messze ültem a tábornoktól, egyszer csak meghallottam, hogy a nekem szánt megbízatásról beszél; hegyeztem hát a fülemet, hogy sikerüljön elcsípnem néhány árulkodó mondatot a rám váró feladatról. De vélhetően észrevette, hogy figyelek, ezért tovasiklott a témán anélkül, hogy kompromittálta volna magát.

Bármennyire is úgy találtam, hogy az élet Bécsben nem lett kevésbé bohém és vidám, mint egykoron, még sohasem untam magam annyira, mint abban a két munka nélkül töltött napban. Nem voltam se szolgálatban, se szabadságon, a bizonytalan helyzetek pedig nincsenek az ínyemre.

Az egész misszió és a holdudvarához tartozó még népesebb társaság hiába invitált szinte erőltetve, hogy vessem bele magam a szórakozásba, és élvezzem a boldogságra és felejtésre törő szinte már hisztérikus életet; ezt nem találtam kedvemre valónak.

Ki tudja, talán azért, mert új voltam e közegben, vagy mert más elképzelésekkel érkeztem, mint amelyek a misszió tisztjei között uralkodtak, de tény, hogy nem éreztem magam összhangban velük. A vidámság, a gondtalanság és az öröm élvezetének gátlástalansága pedig egyszerűen zavart, és szinte arra ösztönzött, hogy még jobban elzárkózzam. Így aztán, gondolom, a többiek számára még inkább kívülállónak tűnhettem, hisz nekem magamnak is az volt a benyomásom, hogy partra vetett hal vagyok.

Hogy lefoglaljam magam, turisztikai célból néhányszor körbejártam a várost, de sajnos a leginkább viszontlátni vágyott helyek vagy el voltak zárva a nyilvánosság elől, vagy a feje tetejükön álltak, mert előzőnlőtték őket a különböző missziók képviselői. Kirekesztettségemben végül szállodai szobámban maradtam, hogy ne kódorogjak folyamatosan a misszió irodáiban vesztegetve így nemcsak saját időmet, hanem másokét is.

E kétnapnyi nem vágyott semmittevés után, amikor ebéd közben összetalálkozott a tekintetünk, a tábornok váratlanul azt mondta: – Úgy döntöttem, hogy Budapestre küldöm. Később jöjjön be hozzám az irodába, hogy átadjam az erre vonatkozó utasításokat!

¹⁶ A korábban a Monarchia ausztriai feléhez tartozó két város a háború végén olasz katonai fennhatóság alá került, és így vonzó utazási célponttá vált.

Budapestre? – töprengtem magamban lesütött szemekkel, és az előttem lévő tárgyért bámultam anélkül, hogy látnám, mi van benne. – A bolsevikok közé?!... Micsoda ötlet! Hogy fogjuk mi egymást megérteni?... Istenem, segíts!

Aztán eltereltem a gondolataimat, és igyekeztem közömbösnek mutatkozni.

A kapott utasítások tömören összefoglalva és a fölösleges szavak koszorújától megfosztva úgy hangzottak, hogy: mindenekelőtt szerezzek információkat a magyarországi politikai helyzetről, illetve az azokat meghatározó eseményekről. – Menjen el még ma – fűzte hozzá befejezésül – az információs hivatalba, ott részletes beszámolót fog kapni az utóbbi időben történt eseményekről. Olvassa el figyelmesen a Magyarországról szóló aktaköteget, és fussa át a sajtó-összefoglalókat, legalábbis azokat, amelyek Magyarországról szólnak. Ma este pedig, vacsora után, konzultáljon Tacoli márkival,¹⁷ a Magyarországért felelős politikai biztosunkkal, hogy még tisztábban lássa a helyzetet, illetve azon lehetőségeket, amelyek előnyt biztosíthatnak az ország számára. Kérjen tájékoztatást azon lépésekről is, amelyeket még ő maga indított el, hogy azzal összhangban tudja folytatni tevékenységét.

Ezt könnyebb volt mondani, mint végrehajtani, ahogy erre a délután folyamán rájöttem, amikor a legjobb szándéktól vezérelve nekiültem átnézni azokat a különféle jelentéseket és dokumentumokat, amelyeket a Magyarországról szóló dosszié tartalmazott. Gépelt oldalak sorakoztak egymás után, összefüggés és időrend nélkül, amelyekben ugyanaz a téma ismétlődött mindenféle értékelés nélkül, amikor viszont ez utóbbi került az ember szeme elé, akkorra a tények már eltűntek vagy feledésbe merültek.

Bevallom, azt a keveset, amit sikerült megtudnom, kizárólag az újságcikkeknek köszönhettem. Viszont ami a delegációvezetői feladataimat illette, az egyetlen személy, akitől erre vonatkozóan némi – még ha csak homályos – tájékoztatást is kaptam, Tacoli márkival volt, akivel az Imperial *fumoir*-jában¹⁸ beszélgettem, miközben egy csoportnyi szép és odaadóan flörtölő hölgy legyeskedett körülöttünk.

De azon túl, hogy kivételes magyarországi helyzetünk kereskedelmi célú kiaknázásáról beszélt, a téma felé, amellyel kapcsolatban gondolataim leginkább össze voltak zavarodva, ő sem merészkedett, pedig határozottan vágytam rá, hogy valaki ezeket tisztázza a számomra. Ez pedig a következő volt: Még mindig az az elsődleges feladat, hogy betartassam a fegyverszünet feltételeit?

Ez részemről nem csak üres kérdés volt, mert abból, amit a magyarországi történelemről olvastam, egyértelműnek tűnt, hogy a nemzet új kormánya olyan csekély mértékben ismeri el az antant misszióinak tekintélyét és hatalmát, hogy eleinte minden tőle telhetőt megtett – vagy legalábbis hagyta, hogy megtegyenek – azért,

¹⁷ Arrigo Tacoli (1878–1963) márkival, olasz diplomata, 1918–19-ben a bécsi olasz katonai misszióhoz kinevezett külügyi megbízott, aki elsősorban a magyarországi ügyekkel foglalkozott; jobbára Bécsből látta el feladatát.

¹⁸ Dohányzó.

hogyan az olaszok és a franciák eltűnjenek az országból. Pentimalli őrnagyunkat¹⁹ még inzultálták is, néhány órára fogva tartották, és megfosztották az autójától.

Az olaszok később visszajöttek, Segre tábornok pedig újraindította delegációnk működését Budapesten. De ez sem egyoldalú megállapodás keretében ment végbe, hanem a bolsevik kormánnyal folytatott egyezkedések és alkudozások eredményeként. Volt tehát jóváhagyás, egyfajta hallgatóságos belenyugvás a bolsevikok részéről, amely azonban korántsem terjedt ki a fegyverletétel összes feltételének elfogadására.

Sőt, ez erősen kérdéses volt attól kezdve, hogy a magyar kormány hadsereget hozott létre, és készen állt arra, hogy a szomszédos országokkal harcoljon.

Tele bizonytalanságokkal azzal kapcsolatban, hogy mit kell és lehet majd tennem, valamint a magyarországi viszonyokra vonatkozó nagyon általános ismereteimmel a következő nap elindultam Bécsből, hogy elérjem úti célomat.

¹⁹ Riccardo Pentimalli (1884–1953) őrnagy, a bécsi olasz katonai misszió tagja, 1919 januárjától pár hónapig magyarországi megbízott, majd a szlovéniai (Ljubljana) delegációt vezette; később tábornokként változatos szerepet játszott a II. világháborúban.



Az osztrák–magyar határsorompó Bruck an der Leitha és Királyhida között



Kun Béla

Vákát

Bécsből Budapestre



Tizenkettedikén reggel elmentem elköszönni Segre tábornoktól. Miután megkérdezte, hogy végrehajtottam-e, amit mondott, és hogy sikerült-e szót értenem a politikai biztossal, még egyszer felhívta a figyelmemet a komolyságra, majd befejezésül egyfajta ünnepélyességgel a hangjában ezt mondta:

– A legfontosabb, hogy bármilyen helyzetbe is kerüljön, legyen mindig tudatában annak, hogy ön Olaszországot képviseli, és hogy az ön vállain nyugszik Olaszország presztízse abban az országban – ezzel kezét fogott velem, és jó utat kívánt.

A titkárságon visszaadták a menlevelemet, valamint megegyeztünk az autóról, amelynek a magyar határra kellett szállítania. Látva, hogy indulófélben vagyok, Valdettaro kapitány²⁰ tudtomra adta, hogy a menlevélről hiányzik a magyar követség feladatait ellátó hivatal vízuma. Ezért nekem kellett volna elmennem, de most már nem volt rá idő.

Ellenvetésül megjegyeztem, hogy meglátásom szerint egy efféle formalitás nemcsak hogy felesleges, hanem egyenesen ellentétes a menlevél szellemiségével és a benne foglaltakkal: ez ugyanis azt a jogot biztosította birtokosának, hogy szabadon közlekedjen a volt Osztrák–Magyar Monarchia területén. Hozzátettem, hogy ha hamarabb értesültem volna a dologról, biztosan igazodtam volna a misszió által előírt normákhoz, de úgy találtam, hogy Magyarország efféle követelésének méltánylása egyet jelentett volna győzelmünk morális lekicsinylésével, valamint egy Diaz tábornokkal²¹ szembeni sértés legitimizálásával, akinek az aláírása ott szerepelt a menlevélen.

Miután becsomagoltam, visszamentem az Imperialba ebédelni, és hogy készítessek magamnak valami hidegételt az útra. Majd délután kettőkor autóba ültem a műszaki alakulat egyik katonájával, akit mint ideiglenes tisztiszolgát kaptam magam mellé, és elindultam.

Két órával később Bruck an der Leithában voltam (magyarul Királyhidán),²² vagyis a régi Monarchia felbomlása utáni magyar–osztrák határnál.

A két állam között fegyveres örök által őrzött két vastag fasorompó jelezte az országhatárt, olyanok, amilyeneket a vasúti átkelőknél használnak. Az egyik

²⁰ A hadügyminisztérium hivatalos közlönye (*Bollettino Ufficiale*) szerint Alessandro Valdettaro lovassági kapitány 1919-ben különleges segédszolgálati beosztásban (értsd: irodai feladatkörben) működött.

²¹ Armando Vittorio Diaz (1861–1928) olasz tábornok, marsall, 1917–1919 között az olasz hadsereg vezérkari főnöke; kulcsszerepet játszott az olasz világháborús győzelem kivívásában.

²² Romanelli nem különbözteti meg az egymással mára összenőtt, de közigazgatásilag akkor még különálló két határtelepülést: a Lajta folyó bal partján az osztrák Bruck an der Leithát, a jobb partján pedig a magyar Királyhidát (e néven csak 1902 óta; eredetileg Bruckújfalú, napjainkban pedig Bruckneudorf).

és a másik sorompó között semleges terület húzódott körülbelül száz méter szélességben, mintha csak a fronton lévő *no man's land*nek²³ lenne egyfajta békebeli folytatása.

Az osztrák *Volkswehr*²⁴ katonái, közeledni látva az autót benne egy egyenruhát viselő tiszttel és az olasz zászlóval a hűtőrácsra, minden késlekedés nélkül felnyitották a sorompót, és hagyták áthaladni a járművet. Egy tiszt meg akarta ugyan vizsgálni a poggyászaik tartalmát, de miután megmutattam neki a menlevelet, és elmondtam, hogy mentességet élvezek az efféle vizsgálatok alól, nem mert tovább erősködni.

A második sorompóhoz érkező újabb katonák jöttek az autóhoz, afelől érdeklődve, hogy merre tartok. Miután közöltem velük, megkértem, hogy fáradjak a közeli irodába, odairányították az autót is, miután két katona – vállukon átvett puskával –, kíséret gyanánt, fellépett a kocsihágcsóra, az egyik jobbra, a másik balra.

A sapkától és néhány részlettől eltekintve ezek a magyar katonák nem sokban különböztek az osztrákoktól, viszont rögtön szembeünt a skarlátvörös karszalag, amelyet viseltek. Beléptem a Magyar Tanácsköztársaságba.

Az autó egy szegényes fehér épület előtt állt meg. A kíséretünkbe tartozó két vörösőr bement, majd nem sokkal később visszatért egy harminc év körüli fiatalember társaságában, aki keresetlen, ugyanakkor méltóságteljes udvariassággal közeledett a járműhöz. Üdvözölt, majd német nyelven megismételte a kérdést, hogy merre tartok, egyben felszólított, hogy mutassam meg neki az irataimat.

Még két óra van hátra a vonatom indulásáig, mondta, és megkért, hogy helyezzem magamat kényelembe az irodájában, míg ő ellenőrzi és felveszi az adataimat.

Hellyel, cigarettával és tűzzel kínált, majd megjegyezte, hogy a Magyar Képviselőtestület vízumának híján nem engedheti meg, hogy folytassam utamat anélkül, hogy előbb Budapestre ne telefonálna, és meg ne szerezne Kun Béla jóváhagyását.

– Úgy tűnik – mondtam –, hogy itt valami félreértés van: alapvető és lényegi félreértés, *ein gründliches und wichtiges Missverständnis*. A menlevelem jogot biztosít arra, hogy szabadon utazzam Magyarországon. Véleményem szerint önnek kizárólag személyazonosságom ellenőrzésére kell szorítkoznia.

– Önök hagynák, hogy belépjek Olaszországba a hatóságaik vízuma nélkül? – kérdezett vissza a tisztviselő.

– Természetesen nem – feleltem. – De engedje meg, hogy megjegyezzem, a párhuzam nem állja meg a helyét. Felfogom, hogy az ön számára milyen fájdalmas lehet az arra való emlékeztetés, hogy a háborút Olaszország nyerte, és nem Magyarország, de attól ez még így van. Amikor azt kívánom, hogy szabadon ki- és beléphessek az ön országába, akkor nem kívánok mást, mint ami a fegyverszüneti egyezményben van. Ennek ellenére nincs semmi kifogásom az ellen, hogy Budapestre telefonáljon,

²³ Senkiföldje.

²⁴ A frontokról hazaözönlő, „régis” hadsereg leszerelésével párhuzamosan föllállított, ekkor még önkéntes, milícia jellegű osztrák haderő, a későbbi osztrák Bundeswehr elődje.

és megerősítést kérjen. *Doch habe ich nichts dagegen, dass Sie nach Budapest telefonieren, um das bestätigen zu lassen.*

Miközben elszívtam a cigarettámat, ő próbált kapcsolatba lépni Budapesttel. Azonban amennyire értettem – inkább a gesztusokból, mintsem egy olyan nyelv félmondataiból, amelyet egyáltalán nem ismertem –, nem sikerült beszélnie azzal, akivel szeretett volna.

Közben anélkül, hogy neheztelt volna rám a mondottakért, beszédbe elegyedtünk egyéb témákról. Elmesélte, hogy jó pár évig Amerikában élt, ezért amikor felajánlottam neki, hogy ha szeretné, beszéljen nyugodtan angolul, a társalgás ezen a nyelven folyt tovább. Méghozzá továbbra is olyan udvarias hangnemben, hogy senki sem mondta volna meg, hogy azon szörnyű bolsevikok egyikével van dolgom, akikről a beszámolókat olvastam az újságban.

Noha rendületlenül próbálkozott, a telefon továbbra sem hagyta, hogy a határőr-felügyelő Kun Bélával beszéljen, pedig már csak fél óra hiányzott a vonat indulásáig. Úgy döntöttem, hogy visszatérve a témára ideje felhívni a figyelmét, hogy nem áll szándékomban továbbra is kétségek között maradni. Budapest jóváhagyásával vagy anélkül, de mondja meg azonnal, hogy hagyja-e folytatni utamat, mert negatív válasz esetén visszamegyek Bécsbe. – Ügyeljen azonban arra, amit tesz – tettem hozzá –, mert a tábornokom legkésőbb holnap ismét el fog ide küldeni, méghozzá biztosan meggyőzőbb érvek kíséretében.

Alig fejeztem be a mondatot, a felügyelő megnyugtatóan közölte, hogy már parancsba adta egy fülke lefoglalását a vonaton, és minden eshetőségre felkészülve már magára vállalta utam folytatásának felelősségét. Ha gondolom, vissza is küldhetem az autót Bécsbe.

Ez azonban nem gátolta meg a kitartó telefonálgatásban, talán csak lelkiismeretességéből, vagy hogy mentséget találjon a felettesei előtt, de egészen addig nem adta fel, amíg már csak mindössze néhány perc maradt a vonat indulásáig. Ekkor megkínált még egy cigarettával, és saját autóján kísért az állomásra.

Ott találtam a tisztiszolgámat, Perottit, aki már helyet foglalt egy harmadosztályú kocsiban egyik felében minden csomagunkkal együtt. Ahogy a rendőrfelügyelő, úgy a szolgálatkészen segítséget nyújtó állomásfőnök is egyfolytában mentegetőzött, hogy harmadosztályú kocsiban kényszerülök utazni. Ha előzőleg értesítették volna őket, akkor szalonkocsit biztosítottak volna számomra, ahogy erről már más alkalmakkor is gondoskodtak. – Azonban – fűzték hozzá – Győrben, ahol át kell majd szállnia, már parancsba adták, hogy készítsenek elő egy első osztályú fülkét.

A szokásos precizitással pontban tizennyolc órakor elindult a vonat, miközben a vasúti személyzet megjelenése okán a számában megsokasodott hatóság sorfalat állt, és úgy üdvözölt, mintha csak az egyik miniszterük volnék.

Akárhogy is, bizonyos szokások megmaradtak a szovjet rezsimben is. Egy nap alatt nem lehet lerombolni évszázadok munkáját.

Az enyémet inkább katonavonatnak lehetett volna mondani, mintsem vasúti szerelvénynek: lassú volt, mint egy csiga, tíz perceket állt minden állomáson, még a legkisebbeken is, és szó szerint több utas volt rajta, mint amennyiről elképzelhető volt, hogy kevés kocsjába felfér. Tudtam, hogy a többi fülkében szorosan lehetnek, mint a heringek, de az állomásvezető még a legbátrabbakat is egyetlen pillantással eltántorította attól, hogy bejöjjenek abba a fél vagonba, amelynek a közlegénnyel csak aprócska részét foglaltuk el.

Este kilenckor, menetrend szerint, megérkeztünk a németek által Raabként ismert Győrbe.

Miközben iparkodtam leszállni – tudva, hogy át kell szállnom, és várakoznom kell három órát –, egy rendőrbiztos kíséretében az állomásfőnök jött a peronra, és mindketten a szolgálatomba ajánlották magukat. Vállalták, hogy elvitetik csomagjaimat egy egyszerűen berendezett váróterembe, amelyet már le is foglaltak a számomra. Miután megtudták, hogy nincs szükségem semmire, és hogy hoztam magammal vacsorát is, elmentek, az ajtót pedig kulcsra zárták, hogy – elmondásuk szerint – megakadályozzák a folyosót elárasztó emberek betódulását.

Elhaladtamban vettem egy pillantást a folyosóra, amely a dantei pokol²⁵ egyik bugyrának képét idézte fel bennem: a kőpadlót szó szerint emberek borították, egyesek feküdtek, mások összegömbölyödtek a zsákjaik és a cókókjaik között, néhányan félig egymásra rogytak. Mérhetetlen kimerültség, közöny és csüggedtség uralkodott el rajtuk, úgy tűnt, mindez már nem is zavarja őket. Még a mi emigránsbefogadó állomásainkon és a legósdibb óceánjárók harmadosztályú fedélzetén sem fordult velem elő, hogy ilyen nyomorúságos jelenetet lássak.

Megosztva a közlegénnyel a Bécsből hozott bőséges adagot megvacsoráztam, majd hogy múlassam az időt, olvasni kezdtem annál az egyedüli és halovány fénynél, amelynek az egész nagytermet kellett volna megvilágítania. De nem telt el még fél óra sem, amikor megjelent a rendőrbiztos, hogy az olasz fronton megélt hányattatásairól mesélve felvágjon előttem olasznyelv-tudásával.

Jóval kevésbé volt kifinomult, mint királyhidai kollégája, mégis, amíg ennél a témánál maradt, éppolyan szívesen beszélgettem vele, mint egy olasz tizedessel vagy őrmesterrel. Egyrészt, hogy meghívjam valamire, másrészt, hogy a közlegénnyel együtt a saját szomjamat is oltsam – lévén, hogy vacsora közben sem ittunk semmit –, megkértem a rendőrbiztost, mutassa meg a tisztiszolgámnak, hol tudna venni egy üveg sört, amelyet majd együtt innánk meg.

– Sört?!... Se sört, se bort, se röviditalokat nem lehet engedély nélkül tartani. Ha nem lenne ilyen késő, telefonálnék Kun Bélának, hogy kérjek önnek engedélyt. Már máskor is történt ilyen, és megerősíthetem, hogy az átutazó külföldiektől még sohasem tagadták meg.

²⁵ Utalás a középkori irodalom egyik legjelentősebb alkotására, Dante Alighieri (1265–1321) olasz költő *Isteni színjáték* című, epikus keretben elbeszélte filozofikus költeményére, amelynek első, leghíresebb része a szerző pokolbéli utazását meséli el.

Megköszöntem neki, mondván, megleszek nélküle is, viszont kértem, hogy legalább vizet szerezzen, sőt, ha lehet, ásványvizet, hogy maradjon az útra is. Közben azon elmélkedtem magamban: ez a Kun Béla valóban páratlan ember lehet, ha arra is van ideje, hogy ilyen semmiségekkel foglalkozzon.

De – gondoltam – ez az egész talán csak egy hivatalnokok által használt szófordulat, hogy így érzékeltessék a dolog jelentőségét.

Végül meg kellett elégednem a sima csapvízzel, mert az is rendeletben állt, hogy este tíztől valamennyi étterem, kávézó és italokat forgalmazó hely legyen zárva.

Éjfélkor – amikor értesítettek, hogy a budapesti vonat útra kész – udvariasan elkísért a számomra lefoglalt első osztályú kupéhoz, és utasította az őrt, hogy hozza a csomagomat.

Az induláshoz egy másik vonat csatlakozására kellett várnunk, amelynek megérkezte után vonatunkat ellepte az útkukat folytatni szándékozó utasok tengere. Minden fülkében kétszer vagy háromszor több utas volt, mint amennyi férőhely, a folyosókon és a peronon is már egymás hegyén-hátán álltak, sőt, a teljes helyhiány miatt többen kívül, a vagon tetejére mászva kerestek megoldást.

Nem volt hozzá szívem, egy egész fülkét lefoglalni magamnak, ezért kinyitottam az ajtót, és hagytam, hogy elfoglalják az üres helyeket.

Hogyan lehetséges az, tettem fel magamnak a kérdést, hogy Magyarország, ahol jóval kényelmesebben és olcsóbban lehetett utazni, mint sok más európai országban, ilyen siralmas állapotba jutott a háború után? Bármely katonavonatunk, még a legrozogább is, luxusvonatnak tűnt volna amellet, amelyben utaztam. Pedig fontos vonalról volt szó, és az egyik legfontosabb járatról, amely ezen a vonalon megmaradt.

Miután beprézelődtem a számomra megmaradt fullasztóan szűk sarokba, próbáltam elaludni, annál is inkább, mert fény híján olvasni sem tudtam. De már az is nagy dolog volt, ha időközönként sikerült elbóbiskolnom tíz percre. A folyosón – test- és léleksanyargató szűkösége ellenére – valakinek zenélni támadt kedve: igaz, hogy a hegedű hangjai oly szomorúak és szívszaggatóak voltak, mintha csak a zenész és a többi utas kálváriáját szólaltatnák meg, mégis volt abban valami lenyűgöző, hogy valakinek egyáltalán volt kedve játszani, és hogy sikerült is neki abban a nagy tömegben. Szomszédjaim pedig, miután a hiányzó fényt a számos kiürült borosüveg egyikébe állított gyertyával pótolták, nekiláttak különféle ételeik elfogyasztásának. Az evés-ivás után cigarettáról cigarettára gyújtottak, s közben végig azon bánkódtak, hogy én miért nem vettem részt gasztronómiai örömeikben.

Magyarok voltak, és ha nem is mondtam volna meg, hogy olasz vagyok, akkor is rájöttek volna az egyenruhámról. Az ellenséget kellett volna látniuk bennem, az egyenruhámnak pedig a győztesek iránt érzett utálatot kellett volna kiváltania. Hogy lehetséges, hogy ez mégsem ébresztett bennük semmiféle ellenszenvet, megvetést vagy haragot?

Tarvisio és Bécs között, valamint Bruckban sem kerülték el a figyelmemet a gyűlölködő arckifejezések, a rejtett haragról árulkodó szavak, a helyzet tűrhetetlenségére utaló gesztusok. Mióta viszont beléptem Magyarországra, csak barátságos arcokat

láttam, természetes jóindulattal megáldott embereket, akik bármit megtettek volna nekem, amit kérek tőlük: ugyanazzal a kedvességgel és természetességgel, mintha csak egy lettem volna közülük. Ha nem lett volna az a különös nyelv, amelyet beszélnek, olykor azt hihettem volna, hogy valamely délolasz tartományban vagyok épp átutazóban.

Az itteniek haragjának teljes hiánya – akik még egy éve ellenünk harcoltak, és akikről tapasztalatból tudtuk, hogy ők a legbátrabb és legkitartóbb ellenfeleink – az igazat megvallva nagyon meglepett. Egyértelmű – mondtam magamnak –, hogy nem voltak köztünk faji²⁶ ellentétek: a politika, a kormány cselszövései és az érdekek időszakos különbözősége tüzelte fel ellenünk ezt a népet, de most, hogy már nem lőttünk fegyverekkel és ágyúkkal egymásra, újra ugyanolyan jóbarátok lettünk, mintha mi sem történt volna.

A fentiek ugyan hozzájárultak ahhoz, hogy a figyelmem éber maradjon, az út mégis hihetetlenül hosszúnak tűnt, már csak azért is, mert a vonat amellet, hogy lassú volt, minden állomáshelyen meg is állt, gyakran tíz percekre.

Nyolc óra lehetett, amikor magunk mögött hagyva Budapest külvárosait, az elcsigázott és zsúfolásig megtelt vonat befutott a város főpályaudvarának tetőzete alá.

Míg a tisztiszolgám követte a csomagjaimat rakodó hordárt, én a kijáráthoz mentem, hogy megnézzem, ott van-e a missziónk autója, amelyet elvileg előzetesen értesítettek az érkezéséről. Mivel nem találtam az autót, és a térről is szempillantás alatt eltűnt az összes jármű, visszamentem az állomásra, hogy keressek egy telefont, és kapcsolatba lépjek valakivel a mieink közül.

Az állomás katonai parancsnokságára irányítottak. Az irodát már messziről fel lehetett ismerni, mivel a bejárat előtt számos katona ácsorgott, magatartásuk és öltözkük egyaránt számos kívánnivalót hagyott maga után. Nem mondhatnám, hogy jó reklámot csináltak a rendszernek mint első fecskék, akiket látnom adatott egy szovjetekből álló hadseregből. Ennek ellenére, amikor közeledni láttak, a maradék katonai szemérem folytán előzékenyen félreálltak, és tiszteletteljesebb magatartást öltöttek. Bent a hivatalban még a kintinél is nagyobb felfordulás és kisebb fegyelem uralkodott: de ott is azonnali átalakulást észleltem, amikor feltűnt számukra, hogy jelen van egy külföldi tiszt is. Szinte elszégyellték magukat, hogy ennyire nem katonához méltóan mutatkoztak.

Megtudva, hogy mi vezetett hozzájuk, még a tiszt megjelenése előtt versenyre keltek egymással, hogy a segítségemre legyenek. Egyikük, aki olaszul is beszélt, vonalat kért a Ritzbe, és sikerült elérnie, hogy kérésemre a készülékhez jöjjön az egyik csendőrkatonánk. Időközben váltottam néhány szót a tiszttel, aki odajött hozzám bemutatkozni. Tiszt?... Nekem legalábbis annak tűnt, noha az egyenruháján semmiféle rangjelzést nem viselt.

²⁶ A szerző nyilván nem biológiai értelemben használja a kifejezést, hanem etnikai vagy nemzeti ellentétekre gondol.

Kiléptem a hivatalból, és két, katonákból álló oszlop között haladtam el: dízsor-falat álltak nekem. Eltekintve a meglehetősen kopottas egyenruháiktól, nem lett volna különösebb kifogásom velük szemben, még akkor sem, hogyha az én katonáim lettek volna. Persze a ruha anyaga még most is jó volt, az elhanyagoltság pedig talán részben a Tanácsköztársaság ártó szellemiségéből, részben pedig a háborúból fakadt, mivel ilyenkor az osztagok kevesebbet foglalkoznak a külsőségekre vonatkozó szabályokkal, hogy a lényegre tudjanak koncentrálni. Ha kicsit idősebbek lettek volna, ezekben a bolsevik katonákban saját besorozottjaimra ismertem volna: a régi korok újoncaira, akik bármit készek és képesek lettek volna megtenni azon kívül, hogy rendesen vigyázzba álljanak. Azonban banditáknak és bűnözőknek nevezni őket, ahogy ezt néhány olasz és külföldi újságban olvasni lehetett, nem volt jogos.

Az állomás kijáratához érve vártam kicsit a misszió által ígért autóra, aztán amikor sehhol nem láttam, úgy döntöttem, hogy beülök a térre érkező első kocsiba, és elvittem magam a Ritz szállóba.

Vákát

A budapesti olasz delegáció



Az olasz fegyverszüneti katonai bizottság budapesti delegációja érkezésemkor a következőkből állt: Murari alezredesből,²⁷ aki azután tért vissza, hogy egy évet egy magyar fogolytáborban töltött, Accame²⁸ és Carbone²⁹ századosokból, akik közül az első a lovasság, a második pedig a műszaki alakulatok kötelékébe tartozott, valamint néhány csendőrtisztből és ezredírnokból, összesen nyolcból, akik mint futárok és mint irodai alkalmazottak dolgoztak.

Közéjük tartozott még mint politikai megbízott a diplomata Tacoli márki is, bár ő inkább Bécsben tartózkodott, és csak akkor jött át néhány napra Budapestre, amikor valami személyes megtárgyalnivalója volt. Másrészt az akkori igen elterjedt és igaznak tűnő közvélekedés szerint – amelyet maga Tacoli is osztott – a Magyarországgal kapcsolatos dolgokat jobb volt Bécsben megtárgyalni, mint Budapesten, talán mert Bécsben – a több ezer emigráns között – ott voltak az elmúlt rezsím legbefolyásosabb politikusai is.

De az igazi ok, amely visszatartotta Tacoli márkit a Budapestre költözéstől, úgy vélem, abban keresendő, hogy volt Budapesten egy másik diplomata is: Livio Borghese herceg,³⁰ aki ugyan nem hivatalosan, de politikai tevékenységet folytatott.

Borghese hercegnek valójában Belgrádban kellett volna lennie. A külügyminisztérium legalábbis oda küldte egy követi megbízólevéllel, bár – ki tudja, miért – az akkreditációja Jugoszlávia helyett Szerbiába szólt. Ezt az új Szerb–Horvát–Szlovén Királyság vélhetően jogállásának és területi gyarapodásának el nem ismeréseként értelmezte, és egyszerűen elutasította a megbízólevél elfogadását. Így Borghese herceg – aki teendő híján nem akart az elmaradott és szegényes jugoszláv fővárosban

²⁷ Sebastiano Murari dalla Corte Brà gróf (1879–1945) ezredes, 1919-ben a bécsi olasz katonai misszió tagja (az év folyamán kapta az ezredesi előléptetést, ezért említhette Romanelli még korábbi rangján); később tábornokként harcolt a II. világháborúban; Romanelli nem említi – bár aligha hihető, hogy ne tudott volna róla –, hogy Murari ezredes hamarosan visszatért Budapestre, és immár inkognitóban intézte a tanácskormányjal zajló titkos gazdasági kapcsolatokat.

²⁸ Guido Accame hadnagy az I. világháborúban kitüntetéssel szolgált az isonzói fronton az Aostai Lándzsás Lovasezredben; századosként 1919-ben a bécsi katonai misszió budapesti delegációjának tagja; 1927-ben már őrnagyként pályázott a budapesti olasz követség katonai attaséi posztjára, de végül nem nyerte el a kinevezést.

²⁹ Carbone századosról azt írja emlékirataiban a bankár Krausz Simon, hogy az édesapja korábban a Magyar Operaház balettmestere volt, és valóban, az Operaház adattára szerint Giovanni Carbone (1873–?) magántáncosként 1894–1901 között szerepelt az előadásokon; sérülése után tanár lett, előbb Pesten, majd Békéscsabán és 1902-től Kolozsvárott; Krausz szerint a fiatalember nyolc évig Budapesten járt gimnáziumba, így nyilván anyanyelvi szintű magyartudásának is köszönhette a háborút követően a budapesti külszolgálati megbízatást.

³⁰ Livio Borghese (1874–1939), a tizenegyedik sulmonai herceg, édesanyja, Apponyi Ilona grófnő révén félig magyar származású olasz diplomata; szolgált Kínában, az Oszmán Birodalomban, számos európai országban; a bécsi olasz misszióhoz csatlakozva tagja volt a – Szlovéniával szemben az Ausztriához tartozást választó – karintiai népszavazást (1920) felügyelő szövetséges bizottságnak is.

maradni – úgy gondolta, amíg kitalálják, miként békítsék össze az olasz szándékot a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság túlzott sértődékenységgel, addig inkább a közeli Budapesten telepszik le, ahol Európa egyik legfejlettebb városának kényelmén túl még közeli családtagjainak vendégszeretét is élvezheti, akiket vélhetően nem látott már a háború kitörése óta.

A rokonok és az a jogos vágy, hogy rajtuk segítsen – miközben tombolt a kommunizmus mindent elsöprő forrataga – volt az oka annak, hogy Borghese herceg kapcsolatba került egy népbiztossal³¹ és magával Kun Bélával. Innen került akaratára ellenére a politika sodrába: a körülményekből kifolyólag, és – legalábbis eleinte – kizárólag csak személyes érdekek mentén.

Titkárként magával hozta a háborúban többször is megsebesült volt rohamosztagos tisztet, Valerio Pignatelli herceget,³² aki Borgheséhez hasonlóan gyakorlatilag ugyancsak a delegációhoz tartozott.

Az egész delegáció a Ritz szállóban³³ lakott, még a katonák is. A hotelben néhány szoba pedig irodának volt berendezve. Itt székelt többet között a Duna Bizottság³⁴ is, amelyet akkor egyetlen hatalom képviselt, Anglia, Freeman korvettkapitány,³⁵ valamint az amerikai W. B. Causey alezredes³⁶ személyében. Utóbbi a jótékonyági szervezetként működő Food Commissionnél szolgált, amely a háború következményei miatt éhező lakosság megsegítését tűzte ki célul.

³¹ Feltehetően a szociáldemokrata Böhm Vilmos (1880–1949) hadügyi népbiztosról van szó; népbiztosnak nevezték a szovjet mintájú központi államigazgatás egy-egy területének politikai és adminisztratív teljhatalommal megbízott képviselőjét, sokszor vezetőjét; funkcionálisan többé-kevésbé a miniszteri posztnak felelt meg.

³² Valerio Pignatelli di Cerchiara herceg (1886–1965) I. világháborús frontszolgálat után kapott kinevezést a budapesti olasz katonai misszióhoz; 1920-ban Vrangell tábornok seregével harcolt az oroszországi polgárháborúban, majd a fasiszta – a II. világháború után pedig a neofasiszta – politikai mozgalomban játszott jelentős szerepet.

³³ Az 1871-ben a mai Eötvös téren épült, eklektikus stílusú bérpalotát 1909-ben a Ritz Hotel Development Company londoni cég vásárolta meg; 1916-ban a Dreher-konzern kezébe került Dunapalota néven, de a közbeszédben megmaradt korábbi, közismert elnevezése; a II. világháborúban bombatalálat pusztította el, helyén 1981-től a Forum Hotel (ma InterContinental Budapest szálloda) áll.

³⁴ A krími háborút követően (1856) fölállított Európai Duna Bizottság, amely a nemzetközivé nyilvánított Duna-hajózást felügyelte a folyón, a világháború során ellehetetlenült, így a párizsi békekonferencia Legfelsőbb Gazdasági Tanácsa 1919 májusában engedélyezte a Duna ügyeinek átmeneti intézésére a Szövetséges Duna Bizottság létrehozását; a végleges rendezésről az 1921-ben Párizsban aláírt új Duna Egyezmény intézkedett.

³⁵ Frederick Arthur Peere Williams-Freeman (1889–1939) brit korvettkapitány; sikeres tenger-alattjáró-parancsnokként harcolt a világháborúban, majd 1918 decemberében azt a különleges feladatot kapta, hogy a brit Duna-flottilla számára tegye hajózhatóvá a folyót (például aknamentesítés); e minőségében 1919 tavaszán, a Tanácsköztársaság idején Budapesten tartózkodott, és hírszerzéssel, továbbá a politikai üldözöttek mentésével foglalkozott.

³⁶ William B. Causey (1865–1936) amerikai vasúti mérnök és vállalkozó; 1917-ben lépett be a hadseregbe, majd alezredesként Bécsbe került; 1919. március 8-án nevezték ki annak az antantbizottságnak az élére, amely az összeomlott Monarchia utódállamaiban elsősorban a vasúti szállítási rendszer mielőbbi helyreállításán dolgozott, segítve ezzel az általános élelmiszer- és gazdasági ellátás újraindítását.

Az antanthoz köthető szervezeteken túl a szállóban képviselettel rendelkezett a születőben lévő Ukrán Köztársaság is, amelyet csak a két bolsevik kormány ismert el: az orosz és a magyar. Azt sem zárnam ki, hogy ez csak ideiglenes misszió volt, mert ahogy egy nap megtudtuk, hogy létezik, egy másik nap már arról értesültünk, hogy nincs többé, miközben mi még csak észre sem vettük távozását.

Murari ezredes – lévén, hogy nem értesítették – egyáltalán nem számított az érkezésemre, s meglepődve hallgatta, hogy a helyettesítésére jöttem a misszió parancsnokságára. Sőt, egyenesen csalódott volt a leváltása miatt, bár arra nem volt oka, hogy ezt bizalomvesztésként értelmezze Segre tábornok részéről, hiszen már korábban is tudta, csak átmenetileg lesz Budapesten. Ugyanakkor jól érezte magát itt, és az ellátott munkakör is sokkal örömtelibb, érdekesebb volt, és nagyobb megelégedésére szolgált, mint az, amelyet tudomása szerint Bécsben tartottak fenn számára.

A helyzetet mégis filozofikus nyugalommal kezelte: szívélyesen fogadott, és kész volt megtanítani mindarra, amit a betöltendő tisztséggel és a jövőbeli környezettel kapcsolatosan tudnom kellett. Miután megbeszéltük, hogy a szolgálatról majd az ebéd után beszélünk, a közbeeső időt önmagamra szántam.

Noha a szálló kommunista kézben volt, működése olyan maradt, mint minden nagy szállóé, és néhány apróbb módosítástól eltekintve a személyzet hierarchiája is megmaradt. Így felvettem a kapcsolatot az igazgatóval, kértem egy Dunára néző szobát, és megegyeztünk, hogy ha Murari ezredes távozik, átköltözöm majd az övébe, hogy a misszió irodájának szomszédságában legyek. Az árról nem egyezkedtünk, mivel közölte, hogy a szobák ára fix, ki van írva mindegyikben, a bevételek pedig a kormányhoz folynak be; nem állt módjában az sem, hogy a hosszabb tartózkodás miatt valamiféle átalánydíjat számoljon.

Valamivel tizenkettő után lementem a földszintre ebédelni, ahol összetalálkoztam és megismerkedtem a missziós tisztekkel.

Az ebédlőben – zsúfoltabb volt, mint vártam – a misszió fenntartott magának az egyik sarokban egy Duna-korzóra néző, üveglak melletti nagy kerek asztalt, amely az átutazóban lévő olasz vendégeknek is helyet tudott biztosítani. Aznap azonban mindössze öten voltunk: csak mi, missziós tisztek, mind egyenruhában, kivéve Pignatelli hadnagyot. Borghese herceg, amikor a szállóban tartózkodott, inkább a saját szobájában étkezett, s a missziónk asztalánál csak kivételes alkalmakkor jelent meg: egyrészt mert gyakran volt a rokonaival, másrészt mert ragaszkodott egyes bevett szokásaihoz, továbbá mert elmondások szerint nem is volt mindig olyan hangulatban, hogy mások társaságát élvezni tudja.

Valójában inkább menzának semmint *restaurant*-nak lehetett nevezni a földszinti helyiséget; nem volt ugyanis se étlap, se menü. A *maitre d'hotel*³⁷ csak azokon a szerencsésebb napokon adott közre ilyet, amikor valami tartalmasabbat tudtak ajánlani annál, mint aznap délben, amikor is a pincér sietve közölte, hogy a kevése

³⁷ Itt: konyhafőnök.

*Rindfleisch*³⁸ már elfogyott, és hogy kizárólag orosz hússaláta és desszert maradt. Egy tiszt viszont már gondoskodott rólunk, így hosszú várakozás után megjelent a pincér egy nagy tál makarónival, amelyre néhány doboz katonai húskonzervből készült a feltét – ezeket az élelmiszereket a misszió hozta magával. Aztán a szálló egy kizárólag ecettel készített orosz salátával kedveskedett és édességgel, valamiféle csokis löttyel, de utóbbi annyira vállalhatatlan volt, hogy a *chef*³⁹ mentegőzésül helyesnek tartotta előrebocsátani, hogy tej hiányában vízzel kellett elkészítenie.

A borral viszont nem volt gond: a pincér által mutatott lista meglehetősen bőséges, választékban gazdag volt. Az asztalokon lévő üvegek alapján pedig láthatóan a borok felszolgálása sem jelentett gondot: nem csak mi, mások is hozzájuthattak.

Az ebédünk ugyan nem volt lukulluszi⁴⁰ lakoma, de a többi törzsvendégéhez képest mégiscsak annak számíthatott, mert szomszédjaink közül többen is irigy és vágyakozó pillantásokat vetettek felé. Idővel szokássá vált, hogy amikor valamiből maradt, azt megosztottuk az ismerőseinkkel, így az aznapi tészta maradéka a szalon közepén ülő két hölgyhöz került, akik örömük tolmácsolásaképp udvarias gesztusokkal fejezték ki köszönetüket Accame és Carbone századosoknak. Még a kétszersült is, amelyből ehetlensége miatt csak kevés fogyott, számos hódolóra talált. Sajnos a Bécsből érkező ellátmány is apadni kezdett. Az olívaolajból például már csak cseppek maradhattak, láttam, hogy Accame százados mennyire takarékoskodva önti a salátánkra. Olyannyira, hogy Pignatelli hadnagy viccesen meg is jegyezte: – Csak nem megszentelt olajnak nézed?

Kávézás közben – újabb ingyencség, amellyel megajándékoztuk magunkat az ebéd végeztével – felélénkült az asztaltársaság annak a néhány tudósítónak köszönhetően, akik hivatalos információért jöttek a városban általuk gyűjtött helyi hírekért cserébe. Köztük volt Fraccaroli⁴¹ is a *Corriere della Sera*tól, aki viccesebbnél viccesebb történeteket mesélt, ugyanolyan élvezetes stílusban, ahogyan azokat az újságban szokta tálalni. A kávé felszolgálásáig kellemesen telt el fél óra. Kotyogós kávéfőzővel készítették el mindjárt ott helyben, mert – mint megtudtam – attól féltek, hogy a ritkaságszámba menő valódi kávé esetleg valaki árpa vagy füge *Ersatz*cal⁴² helyettesíti.

A többihez hasonlóan én is kikértem a számlát, és fizettem: 60 koronát a fél üveg magyar borért, a salátáért, az édességért, valamint a makaróni rám eső részéért. Ez olasz pénzben úgy 10 líra lehetett. Nem volt sok tehát, bár a magyarok szemében ez már borsos összegnek számított.

Ebéd után Murari ezredes úgy gondolta helyesnek, ha első helyismereti eligazításként körbevezet a városban.

³⁸ Marhahús.

³⁹ Főszakács.

⁴⁰ Lucius Licinius Lucullus (Kr. e. 109-ben vagy korábban – Kr. e. 59–56 között) római hadvezér és politikus, bőkezű lakomái miatt neve a pazar vendéglátás közismert jelzőjévé vált.

⁴¹ Arnaldo Fraccaroli (1882–1956) neves újságíró és író, az I. háború utáni években a milánói polgári napilap, a *Corriere della Sera* budapesti tudósítója.

⁴² Itt: pótszer.

Voltam már Budapesten néhány évvel a háború előtt, de mivel nem maradtam tovább egy hétnél, csak homályos emlékeim voltak, nem elegendők ahhoz, hogy tájékozódni tudjak. Másrészt pedig most nem is a turista szemével néztem a várost.

Már reggel az állomásról a szállóba menet, a Rákóczi úton megragadta a figyelmet a vörös zászlók és a vörös díszítések töménytelen mennyisége, amelyekről már az újságokban is olvastam a május elsejei bolsevik ünnepek kapcsán. De amit ott láttam, az teljességgel eltörpült az Országház tere, az Andrássy út, a Lipót körút és azon más utcák színpadias berendezése mellett, ahová Murari tábornok a délután folyamán elvitt engem. Egész paloták voltak a tetejüktől a talpukig vörösbe borítva, éppúgy, mint a pavilonok és a szobortalapzatok, míg az ablakokban, az erkélyeken és a háztetőkön, szóval ahová csak tűzni lehetett, skarlátvörös zászlók és lobogók lengtek. Olyannyira zavarták és irritálták a szemet, hogy most először éreztem át azt az erőszakra való buzdítást, amelyet mindez az emberekből kiváltani hivatott volt. Hogy teljessé váljon a szocialista forradalom apoteózisa, az Országház mellett a bolsevizmus apostolainak három kolosszális gipszszobra magasodott óriásként az égbe: Marx, Engels és Lenin. Az önmagát a nép barátjának nevező kormány pedig, hogy begyógyítsa a hosszú háborúból kimerülten, megalázva és megtépázva kikerülő nép lelki és testi sebeit, azzal kezdte meg működését, hogy eltékozzon annak maradék vagyonát, hogy ilyen hűhókkal részegítse meg.

Ha nem lett volna ez a mindent átható vörösség, nem mondta volna meg az ember, hogy a város egy olyan radikális társadalmi és gazdasági krízisen megy keresztül, mint amilyen a bolsevizmus. Az utcákon a járdák tele voltak ácsorgó és sétálgató emberekkel; az utassal csordultig telt villamosok rend szerint követték egymást, a modern nagyváros megszokott forgalmát jó néhány lovaskocsi és autó tette teljessé, szóval első ránézésre nem ötlött az ember szemébe semmi furcsaság.

Azonban közelebbről szemügyre véve a dolgokat feltűnt, hogy egy dolog a látzat, és egy másik a valóság. Mintha az emberek egyetlen társadalmi osztályhoz tartoznának; férfiak és nők egyaránt mérhetetlenül elhanyagoltan, már-már sajnálatra méltóan voltak felöltözve. Egyetlen elegáns hölgy vagy úr sem volt azokon az utcákon, ahol egykor a magyar főváros *chíces* világa adott egymásnak *rendez-vous*-t;⁴³ nem volt egy sem a számos büszke és önérzetes, arcán monoklit viselő fiatalból, akik fölényesen szokták szemlélni a sétálók tömegét, de azon nagy dámákból sem, akiket az emberek csodálattal és alázattal ismernek fel és vesznek körül, hogy megjegyezzék és utánozzák mozdulataikat meg ruhájuk szabását. Nem volt egyetlen hintó sem a fogatok között, sem autó, amelyet valaki sétakocsikázásra használna. A kocsik, amelyek nem a téren álltak, mind piros zászlócskákat lobogtattak a motorház-tetejükön, a *chauffeur*-ök⁴⁴ és a vörös karszalagot viselő utasok pedig egyértelműen jelezték, hogy ezek a kormány által rekvirált autók, és az aktuális politikai helyzet döntéshozóit szállítják.

⁴³ A könnyed elegancia világa [ti. ennek tagjai] adott egymásnak találkozt.

⁴⁴ Sofőr.